

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 201. szám
2013. november

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap harmadik csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, *új bejárat* a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Lépcsőima

Pap: **Megvallak Téged áldást énekelve, Istenem én Istenem.**
Diakónus: **Miért vagy szomorú én lelkem, vagy miért háborgatsz engem? Bízál Istenben, valld meg Őt, Ő az én orcám szabadítója, és az én Istenem!**

Megvalljuk az Urat! Ám vissza-visszaesünk a legszebb pillanatokból is a szomorúságba, mert emberek vagyunk. Gyarlóságainkból, emberi voltunkból nem tudunk teljes mértékig kibújni. Ám a bizalom visszatér, megújul imáink nyomán: arcunkra nem a szomorúság ül, hanem tükrözni tudja a nyugalmat. De ez is ajándék Istentől számunkra. November a kegyelet hónapja: ilyenkor remélnünk kell – félre a gyász szomorúságával –, hogy szeretnénk látják már Isten arcát!

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Örmény kódexillusztráció

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Túlsorduló szerelem három ága

Három művészeti ág, az irodalom, a zene és a virágkötészet kimagasló sikerének színhelye volt a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferenciaterme. **Zakariás Enikő** virágkötő-művész, **Puskás Eszter** énekművész és **Hangist örmény népzenei együttese**, valamint **Szil-Vay Ingrid** zongoraművész, költő, műfordító és **Kuncz László** operaénekes-előadóművész közös műsorában **Nahapet Kucsak: 101 hajren** című kötetének középkori örmény szerelmes versei együtt jelentették a meghitt kikapcsolódást a Fővárosi Örmény Klub októberi közönségének.

Az örök témáról, a szerelemről és a virágokról mondta el gondolatait a klub háziasszonya, **dr. Issekutz Sarolta**, amikor megnyitotta az októberi klubestet, amelyet a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat, a Fővárosi Örmény Önkormányzat és a Budapest Főváros XI. kerületi Újbuda Örmény Önkormányzat rendezett.

Zakariás Enikő virágkötő művész, a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat elnöke elmondta, hogy a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat is segítette a 101 hajren c. kötet kiadását, köszöntőjében pedig a szerelem és a virágok összetartozásáról is beszélt: „A kis, könnyed szerelmes versek olyanok, mint a pillangók. Szerelem nélkül nincs virág, virág nélkül nincs szerelem.”

Zakariás Enikő és dr. Issekutz Sarolta

Szil-Vay Ingrid, a könyv fordítója, kezében az örmény szerelmes verseket tartalmazó könyvvel, a 101 hajren szerzőjéről, a versek keletkezésének történetéről, az átültetés nehéz, de örömteli munkájáról beszélt. **Szil-Vay Ingrid** nemes költői munkával sorra és szótagokra azonosan fordította magyar nyelvre a szerelmes verseket. Először a férjének próbálta átadni, lefordítani, tolmácsolni, milyen csodálatos a középkori örmény szerelmi költészet, de időközben rájött, hogy prózában ver-

Hangist örmény népzenei együttes

set mondani olyan, mint gázárcban virágot szagolni. Rávilágított arra is, hogy a „gyöngyszemek” nyelvzete archaikus, mondanivalójuk a reneszánsz hangulatnak, lelkiségnek felel meg. A „háj” jelentése: örmény, Hájásztán: Örményország. A hajren tipikus örmény versforma, és a mai napig éneklük, úgy, mint a magyar virágénekeket. A hajren költött versformája hét plusz nyolc szótagból álló nyolc sor, de tartalmilag, hangulatilag szabad. „101 hajrennél több hajren is van, tegnapelőtt óta még több – mondta Ingrid –, mert én is írtam egy hajrent, sőt már két saját hajrenem is van. A kelet embere azért ragaszkodik a 101, 1001 számhoz, mert ez azt jelenti, hogy „túlsorduló, a soknál is több”. Gondoljunk az Ezeregy éjszaka meséire, vagy az „ezeregytornyú” Ánira, ahonnan a mi őseink is eljöttek. A versek születése egybeesik a menekülés idejével. Tudjuk, hogy 1239-ben menekültek el örmény őseink az „ezeregytornyú” Ániból, aminek sajnos ma már csak a romjai vannak meg Törökországban, de még így, romjaiban is impozáns, gyönyörű város. A többről beszéljenek a versek.”

Szil-Vay Ingrid és **Kuncz László** ezután kézen fogta egymást, és együtt mondták el az első hajrent, amit sok szép szerelmes vers követett. Az emberi érzelmet, a szerelmet mélyen átélte előadás tette teljessé.

Az örmény nyelv zeneiségét érzékeltük a csodálatos hangú **Puskás Eszter** örmény nyelven előadott népzenei összeállításában. A **Hangist örmény nép-**

Szil-Vay Ingrid és Kuncz László

zenei együttes hagyományos örmény hangszereken játszott: kobzon, zurnán, dudukon, furulyán és emberi hangon.

Úgy tűnt, mintha legalább száz előadáson lenne túl a nagyszerűen szerkesztett könyvbemutató műsor, és ez lenne a százegyedik, pedig a klubesti volt az első közös fellépés.

A versek és a megkapó líraiságú énekek **Zakariás Enikő** virágkötő művész remekművek elkészítésére, szép koszorúk, kardíszek, csokrok megformálására ihlették, amelyekből időnként a művésznők fejére és karjára illesztett egyet-egyet, fokozva az est varázsát. A

Puskás Eszter

művész keze által formált csodálatos virágkompozíciók fontos kifejező eszközei lettek a szerelmes verseknek.

Szil-Vay Ingrid a könyvbemutató végén elszavalta saját hajrenét, „Ó te örök harmadik” címűt. Az est művészei a végén együtt hajoltak meg, együtt köszönték meg a megérdemelt nagy-nagy tapsot.

dr. Issekutz Sarolta rövid interjújából kiderült,

A Fővárosi Örmény Klub októberi közönsége

hogyan a virágkompozíciók elkészítése előtt Zakariás Enikő elolvasta a 101 hajren kötetet, az örmény népzene is hatott rá, és a művészek ruhái is ihletették, amikor a versek közben készítették a koszorúkat, virágcsokrokat. A 101 hajren könyv a fordító, Szil-Vay Ingrid dedikálásával kerülhetett az olvasók kezébe.

A klubestet záró fogadáson *Kesz-Harmath Enikő* egzotikus örmény finomságait kóstolhattuk

(Szerk. megj.: *Nahapet Kucsak: 101 hajren – Középkori örmény szerelmes versek (Romanika Kiadó 2013) megjelenését a XI.*

ker. Újbuda Örmény Önkormányzat, a XIV. ker. Zuglói Örmény Önkormányzat, a Fővárosi Örmény Önkormányzat és a VIII. ker. Józsefvárosi Örmény Önkormányzat támogatta.)

Fővárosi Örmény Klub

2013. november 21., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Műsor Alatau – Ararát

Vetített képes előadás *Gábori Miklós* régészprofesszor örményországi kutatásairól

Előadó: *Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit*

Rendező: *Budapest Főv. XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat*

Támogató: *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat*

Méltó megemlékezés az aradi vértanúkról

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc hőseire, köztük a magyarörmény hősökre, az aradi vértanúkra emlékeztünk október 2-án, szerdán délután a Budapest V. kerület, Akadémia utca 1. szám alatti színházteremben. A hagyományos ünnepi eseményt a rendező Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke, *dr. Issekutz Sarolta* nyitotta meg.

A magyar és az örmény himnuszt követően *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte a megjelenteket, majd az emlékműsor *Fülöp Ákos* atya, az Orlay utcai örmény katolikus plébánia adminisztrátorának köszöntőjével folytatódott, aki a megemlékezést a gyökereinkkel való azonosulásnak nevezte. Mint mondta: „Azok példájából, akikre emlékezünk, erőt

dr. Issekutz Sarolta és Fülöp Ákos

meríthetünk a mai kor küzdelmeihez, életünkhöz. Istenre figyelve, Isten szeretetében megerősödve szeretnénk megmutatni a mai világban, lehet jól együtt élni, lehet a kapcsolatainkat ápolni, lehet előre mutató gondolatokat megfogalmazni. Lehet úgy élni az életünket, hogy abban örömmünk, boldogságunk meglátszódjon. Ily módon tudunk tovább haladni, erőt merítve múltunkból, így módon tudunk a jövőbe tekinteni, a jó harcot megharcolni, pályánkat végig futni.”

dr. Issekutz Sarolta megnyitó beszédében tovább vitte *Fülöp Ákos* atya gondolatát: „Valóban azért vagyunk itt, hogy emlékezzünk a gyökereinkre. Ez különösen minket, magyarörményeket nagyon érint. 1995-ben jött létre a Fővárosi Örmény Önkormányzat.

Várady Mária

Az akkori nemzetiségi törvény lehetőséget adott arra, hogy ünnepnapokat választanak maguknak a nemzetiségi önkormányzatok. A Fővárosi Örmény Önkormányzat előterjesztésemre október 6-át választotta az év legfontosabb ünnepének. 1995-ben nemigen emlékeztek még meg máshol az aradi vértanúk napjáról. Fontosnak tartottuk, már csak azért is, mert ősünk közül Erdély szerte nagyon sokan csatlakoztak honvédként

a szabadságharcokhoz. Hetven tisztet adott a körülbelül tízezer főnyi, kis örmény közösség a szabadságharcnak, létszámukhoz képest túlreprezentálták a honvédseregben való részvételüket. És országos hatáskörű vezetőket adtak. De kikerült közülük két aradi vértanú is, *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos*. Több örmény származású tisztre várt halálbüntetés, de szerencsére megmenekültek, például *Czetz János* tábornok. Az egész örmény közösség kivette részét a szabadságharcból. Nekünk, utódainknak kötelességünk a szabadságharc kapcsolatos megemlékezéseket támogatni, október 6-át a nemzet emlékezetében megtartani. Felelőssége minden

embernek, hogy az 1848/49-es ünnepeket a gyermekeknek, unokáknak tovább adja. Ne fordulhasson elő, hogy nemrég az utcán a megkérdezett fiataloknak fogalmuk sem volt az aradi vértanúkról. Nem szabad, hogy kihaljon a jövő generáció lelkéből a példaképek útmutatása, a megemlékezés kötelessége.”

Az emlékműsor *Várady Mária* színművész szavalatával folytatódott, Ábrányi Emil: Október Hatodikán és Tompa Mihály: A madár, fiaimhoz című versét mondta el. Nagy sikert aratott *Vörösváry Márton* virtuóz hegedűjátéka, Johan Sebastian Bach: d-moll partita Chaconne tételt adta elő.

Az est ünnepi szónoka, *dr. Bona Gábor* hadtörténész, az Aradon kivégzett tizenhárom honvéd főtisztről emlékezett meg, lexikai tudással sorolta kutatásainak sok új adatát is. (Emlékbeszédének szerkesztett változatát a 8–11. oldalon adjuk közre.)

Dr. Szabó András előadóművész Jókai Mór *Naplójából* olvasta fel a szabadságharc végső stádiumára vonatkozó visszaemlékezést, majd egy kis zene után nagy átéléssel olvasta fel *Dávid Csaba: A végső lövések után (történik 1849. 10. 06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc után)* című, erre az alkalomra írott novelláját. (Majd jelent az októberi füzetekben.) Az író jelenlétével is hozzájárult a színvonalas emlékezés-

dr. Bona Gábor

Vörösváry Márton

Dr. Szabó András és Dávid Csaba

hez, akit a megrendült közönség nagy tapsal köszöntött.

Várady Mária mély átéléssel adta elő *Ady Endre Október 6. és Feleljetek!* című versét, majd nagy taps köszönte meg *Vörösváry Márton* ifjú művész zongora játékát, előadásában *L.van Beethoven Patetikus szonátája* hangzott el.

dr. Issekutz Sarolta záróbeszédében kifejtette, nehéz meghatottság nélkül szólni, mert olyan előadókat és előadásokat hallottunk, amelyek megerősítették, kell ilyen megemlékezéseket tartani. „Előjönnek új gondolatok – mondta *Sarolta* –, most itt *Dávid Csaba* íróra gondolok, és bemutatnánk a fiatalokat, *Vörösváry Mártonra* gondolva, akik újat hoznak nagyon magas színvonalon, mindenki épülésére. A magyarörmény közösség mindig így emlékezik. 1995 óta minden évben. Nagyremélem, továbbra is így fogja tenni, mert a megemlékezésekre szükség van. Az emlékhelyekre szükség van, azért, hogy aki látja, olvassa, az megéri és átérzi, amit lát, és talán emlékezni fog arra, hogy ez a történelmünknek egy olyan eseménye, amit tovább kell adni. Ilyen emlékhely az *Orlay* utcai örmény katolikus templom falán lévő „Hősök fala”, amelyenél október 6-án, vasárnap lesz koszorúzási ünnepség. De ilyen emlékhely *dr. Urmánczy*

Az emlékműsor közönsége

Nándor országgyűlési képviselő emlékére tegnap újra felállított és felavatott pad a *Margitszigeten*, a *Szabadtéri Színpad* és a *Duna pesti oldala* felé eső helyen. Az emlékpád olyan embernek állít emléket, aki a parlamenti képviselősége idején is, de a trianoni békediktátum után is kiállt a magyar nemzet egyesítéséért. Az országzászló mozgalom az ő nevéhez fűződik és még nagyon sok minden. El kell menni ezekre az emlékhelyekre, el kell menni *Elemé*re, *Nagybecskerek*re, az aradi *Golgotára*, és elvinni a fiatalokat is. Közösségünk nemcsak erdélyi örmény, hanem székely is. Ne feledkezzünk el *Székelyföldről* sem, a *Civil Összefogás* a nagy menetelést kihirdette a székely autonómia érdekében. Október 27-én találkozunk a *Hősök* terén 10 és 11 óra között. Hiszen minket is érint, minket, magyarokat, örmény és székely vérű magyarokat. A magyar hazáért mindent meg kell tenni! Nem elég „csak” tisztességes, szeretetre méltó emberként élni, de magas színvonalon kell úzni az éppen aktuális saját mesterségünket, mindegy hogy hol és mit, suszter vagy orvos, mert ezzel segítjük hazánkat és azzal, hogy a polgári és keresztény értékek mentén neveljük a fiatalokat, hangsúlyozva a gyökerek fontos-

ságát és felvállalását. Ez az egyetlen kivezető út, hogy gyermekeink még valamit tudjanak a múltból, és abból építkezve, helyes úton alakítsák a jövőt, amikor már nem leszünk. De addig álljunk ki mellettük, és vezessük kézen fogva őket, merre van az előre.”

Az elnök végül megköszönte a fellépő művészek magas színvonalú előadását. Megköszönte a *II., IX.,*

XI. és XII. kerületi örmény önkormányzatnak, hogy támogatták a rendezvényt.

A *Szózat* és a *Székely Himnusz* együtt éneklése után a koszorúzási ünnepségen, a *Bazilika* harangjainak zúgása mellett, a *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos* aradi vértanú emlékére felszentelt kopjafa előtt először a *FŐÖ*, az *EÖGYKE* és a *II. kerületi Örmény Önkormányzat* nevében koszorúztak a képviselők. A jelenlévők közül a kegyeletüket leróni szándékozók méltóságteljes sorban egy-egy szál fehér rózsát helyezhettek el a kopjafa lábánál. Ezt követően az előcsarnokban rendezett fogadáson *Sergio* konyhájából finom örmény ízek várták mindazokat, akik velünk tartottak ezen a szép esten.

(*Béres A.*)

dr. Issekutz Sarolta koszorúz a kopjafánál

dr. Bona Gábor hadtörténész emlékbeszéde

„A magyarországi örmények leszármazottai méltán lehetnek büszkék”

Tisztelt hölgyeim és uraim! Kedves örmény gyökerű magyarok, vagy magyar-örmények!

Előadásomat egy egyéni benyomással kezdeném. Az 1848/49-es szabadságharc történetének kutatója voltam és vagyok. Megfogott engem az, hogy ebben a szép nagy történelmi Magyarországon volt egy olyan nemzetiség, amely teljes mellbőség-gel kiállt a befogadó ország, a magyarság mellett. Ezért aztán egy kicsit én már tiszteletbeli örménynek tartom magam, és sok mindent felkutattam és megtaláltam a magyarországi örmények történetéből.

Talán nem is ott kezdeném, ahol kedves elnökasszony, Issekutz Sarolta, hogy a 48-as szabadságharcban, amely Magyarország függetlenségéért, egyben egy új, polgári, demokratikus társadalom megteremtéséért folyt, az örmények, létszámukat, arányukat meghaladóan vettek részt, több mint hetven tisztt. Mindig kerülnek elő újabbak, több száz közkatona, és bizony, ez a kis, 10-12 ezer fős örménység, a honvédsereg felső vezetésében is fontos szerepet játszott. Hanem még egy kicsit visszább mennék. Mert mire lehet a magyarországi örmények leszármazottja egyébként is büszke? Arra, hogy Apafi Mihály idején, még az 1600-as évek közepén tömegével betelepített örmények – jöttek előbb is, utóbb is –, ennek a Magyarországnak a polgári, kapitalista fejlődésében fontos szerepet játszottak. Kik voltak ők? Kézművesek, kereskedők. Az Erdélybe, Szamosújvárra, Erzsébetvárosba, Gyergyószentmiklósról – hogy csak a nagyobb örmény diaszpórákat

mondjam – betelepült örmények a következő évtizedekben elkerültek minden felé a történelmi Magyarországon. A Délvidék-re, a magyar Alföldre is. Az iparosodást, a kereskedelmet úzva fejlesztették ezt az országot. Nos, az örménység Erdélyben autonómiát élvezett. Saját egyháza, saját iskolái voltak, senki sem bántotta őket. A magyar amúgy is mindig befogadó nemzet volt, nem bántotta a külföldieket. Aki idejött, becsülettel dolgozott, támogatta. Az örménység más szempontból is hálás volt ezért. Hiszen, amikor a Magyar Tudományos Akadémiára Széchenyi felajánlotta azt a bizonyos egy évi jövedelmét, akkor a szamosújvári örmény közösség is megtette a maga ajánlásait. 1848-ban Szamosújvár és Erzsébetváros jelentős pénzzel támogatta a magyar honvédséget. Nemcsak embereket adott a haza védelmére, pénzt is.

Ma október 6-ára emlékezünk.

Tragikus történelmünk során gyakran kell emlékeznünk áldozatokra. **Gróf Batthyány Lajos** miniszterelnökre, az első felelős magyar kormány elnökére, akit az esztelen bosszú mindenféle osztrák jog alapján is elfogadhatatlan módon ítélte kővel általi halálra. És hogy ne ezt a gonosztevőket sújtó halált szenvedje el, felesége által becsempészett tőrrel nyaki sebet ejtett magán, hogy mégiscsak agyonlőjék. A szabadságharc utáni bosszúállás lerendezője Julius Jakob von Haynau tábornok azt mondta akkor: gyökerestől irtom ki a gázt, száz évig nem lesz forradalom Magyarországon. És íme, 164 év után, még mindig emlékezünk erre a szabadságharcra, és emlékezünk a szabadságharc hő-

seire. Mindegyik élete megérne egy „misét”, hiszen sok helyről jöttek sokféleképpen vélekedtek, egyben viszont azonosak voltak. A magyar népet szolgálták, a magyar nép célkitűzéseit, azt, hogy egy új világ jöjjön el ezer év után Magyarországra. Polgári egyenlőség. Szabadság, egyenlőség, testvériség, ahogy ők, kicsit idealisztikusan gondolták. Ezért még ma is van mit tennünk.

Hogy mennyi helyről jöttek és mennyi-féle felfogást képviseltek? Csak fussuk át ezeket a neveket.

Aulich Lajos. 56 éves. Pozsonyi születésű német. A magyarországi németiség jelentős része szintén magáénak érezte, mint az ország polgára ezt a szabadságharcot. Leszámítva az erdélyi szászokat. A szepességi németiség viszont tömegével adott katonákat a harcokhoz. Amikor Windisch-Grätz elfoglalta a szabadságharc első felében Budapestet, írja Bécsbe: „Felháborító, ezek a németek mind Kossuthra esküdnek.” Aulich is. A szabadságharc egyik legszimpatikusabb tábornoka, a szabadságharc győzelmei nagyrészt rajta múlnak, mert ő az, aki Görgey támadását fedezi, magára vonja a császári főereget Budapest előterében, hogy közben a sereg nagy része mehessen előre, szabadítsa fel Komáromot.

Damjanich János. Mesébe illő, mázsás súlyú kardját meg kell nézni a Hadtörténeti Intézetben, csak ő tudott ilyen nagy kardot forogni. Szerb, az istenadta. Akkor még nem volt világos, hogy a nemzeti fejlődés hova megy. Magyarország nemzetiségei jelentős részben hazájának tekintette Magyarországot, és ennek az országnak a jogaiért küzdeni kell. Damjanich ilyen volt. Az a napi parancs, amit a délvidéki magyarokat, románokat irtó szerb felkelőkhöz írt, mármint: „Ti kutyák, én most elmegyek,

de ha nem viselkedtek rendesen visszajövök, és írmagig kiirtalak benneteket, ... Átkozott fajunkból egy hírmag sem maradjon, az utolsó szerbként én is főbe lövöm magamat” nem ez volt a lényeg. Hanem ő volt az a rendíthetetlen hadvezér, aki minden csatáját megnyerte.

Dessewffy Arisztid. Felvidéki nagy, híres család tagja. Magánélete szerencsétlen volt, fiatalon elhunyt felesége. Talán ezért kereste ő is a halált a csataterén. Amikor megtörténik a világosi fegyverletétel, az orosz és magyar tisztek összeültek. Nem haragudtak akkor ránk az oroszok, akkor még olyan „úriember világ” volt. Megkérdezi az orosz: „Ki volt az a tábori püspök, aki 1849. július 20-án a turai ütközetben a huszárjai élén vágatott, vágta le a kózákat sorra?” Azért vélték püspöknek, mert Dessewffy egy szép nagy aranykeresztet viselt, és a vörös tábornoki egyenruhájában vagdalkozott. Hát ő volt a tábori püspök.

Knézich Károly. Horvát. „Galícia végtelen nyomora szította fel az én szememet, hogy ezen a világon változtatni kell.” – írja, mint császári-királyi tisztt, aki Galíciában szolgált. Lehet ez is, meg Kapitány Kata, akit Egerben vett feleségül. Valószínűleg ő is azt mondta, hogy hát Károly barátom, gondold meg 48-ban, hogy most mit csinálsz. Jó asszony irányítja a férjét.

Láhner György. A szabadságharc szürke eminenciása. Nem a csataterén aratta a babérokat, ő volt a magyar honvédsereg felszerelési főfelügyelője. Egy olyan országban, ahol ipar nem nagyon volt, kézműipar sem, puskművek sem, csizmadiák, szabók, és valami ipar volt a felvidéken. Össze kellett fogni, hogy egy 170 ezres hadsereget fel lehessen szerelni. Ő volt a nagy szervező. 54 éves.

Gróf Leiningen Westenburg Károly. Az angol királynő rokona. A családban volt egy kis gond, mert az édesapja egy polgárlányt vett el feleségül. Ettől még Leiningen a császári hadseregben szolgált Magyarországon. És megint csak az ügyes magyarnő, Sissányi Erzsébet Elízke (szerk. megj.: örmény gyökerű), akit elvett feleségül Bácskában. Leiningent nem kellett, hogy a felesége különösen győzködjön, napirenden volt a német egység kérdése. Ki fogja Németországot egyesíteni? Leiningen leírja a naplójában: „Ne az osztrák császár, nem kell nekünk egy abszolutisztikus rendszer, egy demokratikus, új Németország kell!” Aki Magyarországon a Habsburgok ellen harcolt, az ellen harcolt, hogy a Habsburgok egyesítsék majd Németországot.

Nagysándor József. Azt mondjuk, hogy 164 év után nem tudunk újat mondani. Dehogyan nem tudunk. Megtalálták, hogy nem 1804-ben, hanem 1803-ban született. Apróság, de az aradi vértanúról van szó! 1803-ban született Nagyváradon, és Sándor József János néven anyakönyvezték. Lehet, hogy Nagy Sándorról sokat olvasott, vagy sok volt a Sándor, elé kellett biggyeszteni valamit. Ő volt a republikánus tábornok, nagy struccollal a fején. A korabeli ember a külsőségeiben is jelét adta annak, hogy hova tartozik. A tábornokok nagy része király-párti volt, de nem Habsburg király-párti. Magyarország hagyományosan királyság volt, Nagysándor József viszont republikánus volt. Rendkívül bátor volt, Buda ostrománál az első között mászott föl a lajtörjén. Halotról vagy jót, vagy semmit. De nem szabad a történelmet úgy nézni, hogy minden fekete vagy fehér, ahogy Jókai Mór mondta, mindig meg kell találni az igazságot.

Poeltenberg Ernő. Itt is mindenféle születési adatokat írnak a lexikonok, kiderült,

sikerült megtalálni, hogy 1808-ban született. Egy magyar huszár ezred osztrák kapitánya volt, a magyar huszárak átálltak a szabadságharc oldalára, ideát ő is letette az esküt, attól kezdve a szabadságharc végéig hűen szolgált. Poeltenberg magyarul is tudott, állítólag tíz percig tudott úgy káromkodni, hogy egy magyar szót sem ismért.

Schweidel József. 53 éves, vezérőrnagy, a huszárparancsnok. Hazarendelték Bécsből. Mostantól – mondták 1848 tavaszán – a Batthyány kormány az elől jár. Letette az esküt a magyar alkotmányra. A szabadságharc első csatáiban részt vett, tábornokká avatták. Megbetegedett, a kormány mindenkor székelyének helyőrségparancsnoka lett. Ő védte Kossuthékat és az Országgyűlést. Nem nagyon kellett védeni, mert akkor még nem volt ilyen, hogy talapatárról lerántjuk a vezért és focizunk a fejével. Pest-Buda lakossága 1848-ban nagyobb részt német volt, aztán a kormány Debrecenbe került, ahol jó magyarok vannak, egyik sem bántotta volna Kossuthot, de azért nem ártott, hogy védelem legyen.

Török Ignác. A tudós katona, mérnök, hadmérnök, a komáromi vár erődítője, a szegedi nagy sánc építője. Sőt még Tihanyánál is úgy gondolták, hogy a félszigetet elvágják a Balatontól, oda bevonul a honvédsereg, amíg az a tízezer sátoralja magyar, ami még a honfoglalásnál a Keleten maradt, bejön segíteni. Kicsit romantikusak, félrevezettek voltak akkoriban is az emberek.

Gróf Vécsey Károly. Hiába kerestem én a solti anyakönyvben, mert testvérei ott születtek, Solton, Pest megyében, nem találtam. Aztán egy kutató megtalálta, hogy Rzeczniov nevezetű orosz (lengyelországi) városban született, ahol az apja éppen akkor szolgált. Mindig tudunk újat mondani ezekről a hősekről. Ismeretes,

1849. március 5-én egy osztrák dandárt Damjanichék jól elpüföltek. Csata után jó magyar szokás szerint a két magyar hadtestparancsnok, Damjanich és Vécsey összevesztett, Damjanich mondta: „Barátom elkéstél, korábban kellett volna megjelenni a csatatéren, mert én délről támadtam, Te meg ugye keletről kellett volna, hogy támadj, ezért nagyobb volt a veszteségem.” Úgy összevesztettek, ahogy csak a magyarok tudnak, tartották a haragot a szabadságharc végéig. Egészen az aradi bitófáig, amikor a hagyomány szerint az a szép jelenet történt. Vécseyt végezték ki utoljára, már nem volt, akitől búcsúzzon. Odament Damjanich fölakasztott teteméhez és megcsókolta a kezét.

Utoljára hagytam azt a két embert, ami önöknek bizonyára a legkedvesebb, bár nem lehet válogatni a hősök között.

Kiss Ernő és Lázár Vilmos. Mind a kettőről tudjuk, Erdélyből kirajzott örmények családjából származtak. **Kiss Ernő,** a bánáti nábob, jelentős birtokkal rendelkezett, császári-királyi ezredes volt. Saját pénzén egy századot díszegyenruhában fölöltöztetett, elment Hannoverbe bemutatni Ágoston királynak, hogy íme, itt a magyar huszár százada. No, de nem ezért emlékezünk rá, hanem azért, mert a szabadságharc kitörése után a teljes család ezüstöt, több mázsát a Kossuth-bankó megalapozására adott. Akkor úgy gondoltak, hogy papírpénznek csak akkor van értéke, ha annyi arany, meg ezüst fedezet van mögötte. Kell az adakozás. Kiss Ernő is odaadta. Altábornagy lett. 1848 nyarán a szerbek ellen jól vívőkedett, de igazán jó hadtestparancsnok ő sem volt. Viszont az a példája, hogy ezredét áhozta a szabadságharcba és később Országos Főhadparancsnok lett, ez egy nagyon fontos momentum.

Lázár Vilmos. Róla is csak a legutóbbi időben derült ki, hogy 1817-ben született Nagybecskerekben, Zrenjaninban, ahogy a szerbek mondják. 32 éves, kilépett császári-királyi hadnagy. Már iparosodik Magyarország, mert az első magyar vasút főpénztárnokaként lett honvéd. Ez nagyon nagy dolog volt. Még nagyobb, hogy egy özvegyasszonyt vett feleségül, három gyermekét a legnagyobb szeretetben nevelte. És még nagyobb dolog volt az, hogy a szabadságharc első felében csak utásztiszti, segédtszti beosztást töltött be, és tulajdonképpen az ő igazi nagy tevékenysége az orosz betörés után következik be, amikor hadosztályparancsnok, sőt, hadtestparancsnok lett. Több, komoly csatában ügyesen vezette a magyar sereget. A tábornoki rangot már nem kapta meg, a hadtestparancsnoknak a tábornoki rang dukált, de ez nem akadályozta meg Haynaut abban, hogy mint önálló seregtestparancsnokot, őt is halálra ítélje.

Ezzel a névsor persze nem merül ki, hiszen kevesen tudják, hogy a magyar honvéd tüzéség megteremtője, szervezője **Lukács Dénes** 1816-ban Nagyváradon született, szintén örmény eredetű volt. Az aradi törvényszék halálra ítélte, majd 16 évi várfogságot kapott. Vagy, hogy az erdélyi hadsereg „agytrösztje”, vezérkari főnöke, Bem mellett, aki szintén tábornok lett, a gidófalvi születésű **Czetz János** volt.

Őnök, magyarországi örmények leszármazottai, méltán lehetnek ezekre a hősekre büszkéek, és kívánom, hogy emléküket őrizzék, és a jövő generációjának adják át, hiszen ez egy olyan közösség, amelynek funkciója van.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

(Elhangzott 2013. október 2-án, az aradi vértanúk emlékünnepségen, Budapesten)

Aradi Vértanúk ünnepség Jászkiséren

Október 12-én a Jászkisériek Baráti Egyesülete „Kik érted haltak, Szent Világszabadság” címmel az aradi vértanúk tiszteletére rendezett ünnepségén ünnepi beszédet mondott *dr. Issekutz Sarolta* EÖGYKE elnök, eleméri és ittebei Kiss Ernő honvéd altábornagy leszármazottja. A Makovecz Imre által tervezett Művelődési Házban tartott ünnepségen az erdélyi örmények Kárpát-medencébe kerülé-

dr. Issekutz Sarolta emlékbeszéde

A jászkiséri közönség

séről, a magyar polgárosodásban betöltött szerepükről, a magyar szabadságért folytatott küzdelemben résztvevő őseinkről, köztük az aradi vértanúkról, a Kiss családról, Kiss Ernőről, mint emberről és mint hazafiról tartott előadás igen nagy

dr. Issekutz Sarolta és dr. Szabó András koszorúzás

sikert aratott újszerűségével. Ezt követően *dr. Szabó András* előadta Dávid Csaba: *A végső lövés után (történik 1849.10.06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc között)* c. művét, melynek hatása leírhatatlan volt. Az ünnepség koszorúzással fejeződött be a parkban a 13 aradi vértanú emlékművénél, majd baráti beszél-

A megemlékezők átvonulnak az emlékműhöz

getéssel egybekötött díszbéd várta a meghívottakat. Ismét egy alkalom, melylyel az erdélyi örménység történetét, vértanúink dicsőségét ismertethettük meg az érdeklődőkkel.

M

Kuncz Béla

Elfelejtett vértanúk* (2., befejező rész)

Még 163 esztendő elteltével is a számokkal bajlódnak a történészek, miközben sok hős már rég elfelejtődött, számtalan mártír hullott ki a nemzet emlékezetéből. Iskolások évente ismétlődő szellemi akadályversenye az aradi tizenhármak felsorolása. Tizenhárman voltak a már korábban kivégzett Nádor-huszárok; tizenhárman a pozsonyi mártírok is. De vajon hány áldozatot követelt ténylegesen az 1848–49-es szabadságharcot követő megtorlás, amely nem a nemzeti gyásznappá vált október 6-án kezdődött, s persze nem is akkor fejeződött be.

A „pozsonyi tizenhármak”

Ormai szálla volt kortársai szemében, s nem voltak túl nagy véleménnyel róla. Mártírként tisztelték, mert életét adta a magyar szabadságért, de nagyjából úgy vélekedtek erről, mint Mészáros Lázár, aki emlékirataiban úgy festi le őt (neve említése nélkül), hogy „egész élete alatt csak Haynau által történt felakasztatásakor mutatott bátorságot”.

A politikusok közül Csány László közlekedés- és közmunkaügyi minisztert és Jeszenák János báró, nyitrai és pozsonyi kormánybiztost október 10-én, a felsőház elnökét, Perényi Zsigmond bárót és a képviselőház jegyzőjét, Szacsavay Imrét október 24-én Pesten, a fapiacson, a mai Batthyány-örökmécses helyén kötél által végezték ki. Perényi neve egyetlen szabadságharc-történetből sem hiányzik, mégis 1848 „ismeretlen hősei” közé sorolható. Csány neve is keveseknek mond még valamit, pedig a dunántúli haderő, majd Erdély kormánybiztosaként fontosabb szerepet játszott az önvédelmi harcban, mint az Aradon kivégzett tábornokok némelyike. Jeszenák névéhez a lipótvári erőd magyar kézre juttatása fűződik, aminek 1849 elején volt jelentősége.

A szaktörténészek legalább 150 vértanút említenek, de csupán 147-ről vannak pon-

tos, kataszterbe rendezett adataik – mondja Hermann. Például három magyarról, akikkel Bécsben számoltak le 1848 novemberében és 1849 májusa között. Közülük kettőt is Horváth Jánosnak hívtak: egyiküket fegyverrejtegetésért, másikukat a bécsi forradalomban való tevőleges részvételért ítélték halálra. A harmadik, Melko Ferenc vasúti tisztviselő azért került a kivégzőosztag elé, mert átállásra biztatott két cs. kir. katonát. Szintén osztrák területen végeztek ki 13 huszonéves, nőtlen és gyermektelen Nádor-huszárt, kiknek csapata 1849 júniusában akart hazaszökni Linz közeléből, de elfogták és példastatuálásként „megtizedelték” őket – vörös és fekete golyók közül kellett „vakon” húzniuk.

Magyarországon 25 ember sorsa pecsételődött meg valamilyen összezapás után: rögtönítélettel küldték őket a túlvilágra. 19 vértanúnk van, kiknek nevét nem ismerjük. Őket hivatalos eljárás nélkül végezték ki.

Nincsenek megbízható adatok a bebörtönzöttek pontos számáról. 550 honvédtiszt szenvedett hosszabb-rövidebb vár-, illetve vizsgálati fogságot, 800 és 1800 közé teszik a kutatók az összes rács mögé került meghurcolt számát.

Nem vált a mártírkultusz részévé a 13 pozsonyi vértanú. A XX. század elején

* Népszabadság, 2012. október 7.

egy lelkes helytörténész írt összefoglalót a „pozsonyi tizenhármakról”. Mivel nem jutott hozzá az eredeti peranyagokhoz (ezeket akkoriban hét lakat alatt őrizték Bécsben), csupán a korabeli sajtó, a visszaemlékezések és az ítéletek alapján alkotta meg művét. A „pozsonyi tizenhármak” reprezentálták szinte a teljes társadalmat. Volt közöttük honvédtiszt (báró Mednyánszky László őrnagy, a festő Mednyánszky nagybátyja; s Gruber Fülöp százados), vármegyei tisztviselő (Petőcz György másodalispán), katolikus plébános (Mészáros Dávid), evangélikus lelkész (Rázga Pál), falusi jegyző (Trexler Ferenc), vasúti mérnök és honvédszázados (Giovanni Baldini), gerilla (Bartha József), földbirtokos (Stift József), földműves (Bugyik József, Tóth József) és sütősegéd (Nimnichter János). A vádak sora a fegyveres lázadástól a nép izgatásán át a magyarok számára végzett újoncoszásig terjedt. Valamennyien már 1849 derekán hóhérekre jutottak.

Amikor 1850. március 26-án az uralkodó 63 olyan magyar tisztet részesített kegyelemben, akik rangjuk megtartása nélkül hagyták el a cs. kir. hadsereget, Haynau mélyen sértve érezte magát s kegyelmezési jogkörét, s tiltakozott is a minisztertanácsnál. Bosszúból alaposan elodázza az amnesztia végrehajtását, s csak június közepén jelentette a tisztek szabadon bocsátását. Többségükben olyanokat, akiket a hadbíróság első fokon halálra ítélte: Bayer József (Görgei vezérkari főnöke), Földváry Károly (a 3. honvédszázalaj legendás parancsnoka), valamint az ozorai diadal legfőbb részese: Csapó Vilmos. Ráismerünk-e a hősök arcképcsarnokában Koffler Bódog őrnagy ábrázátára, jut-e hely Bem vezérkari tisztjének, Bauer Lajos őrnagynak, illetve Virágh

Gedeon őrnagynak, aki 1848 októberében Csehországból hazavezette 180 huszárát; vagy a 7-8 évnyi sánctáborból csak az utolsók közt szabadult Josef Emmanuel Wewera vezérkari őrnagynak s a fogságból legutoljára kikerült Stefan Jovic vezérőrnagynak, Eszék egykori parancsnokának, akinek nem tudták megbocsátani, hogy miatta került magyar kézre a város. Törölték a nemzet emlékezetéből, aligha akad, aki számon tartja (hős)tettüket. Így járt Ludwig Hauk is.

Kártyacsata kivégzés előtt

Februárban volt 162 éve, hogy kivégezték. Hol máshol – Aradon. A nemzetközi felháborodás miatt 1849. október vége és 1850. január vége között a kivégzéseket szüneteltették. Hauk reménykedhetett, hogy végül megússza. De (a pár hónappal később menesztett) Haynau nem hallgatott Felix zu Schwarzenberg miniszterelnökre, s nem egyezett bele, hogy 20 év várfogsággal megváltsák a bécsi születésű Hauk életét, aki egyébként nem is beszélt magyarul. Jókai minden bizonnyal ráhibáztott, amikor Haynauval mondatja a kőszívű ember fiaiban: „Mert a sebet még megbocsátjuk, de a pasquillt (gúnyiratot – a szerk.) soha.”

Hauk többszörösen ujjat húzott a sorsal. Vesztét nem az okozta, hogy kilépett császári tiszt volt (hadnagyként szerepelt le), aki aktívan részt vett a bécsi forradalomban; hogy átállt a magyarok oldalára; hogy harcolt a bánsági hadjáratban, hanem hogy elárulta, mi jár a fejében, sőt ezt le is írta pamfletekben, kifigurázta az uralkodóházat, ország-világ előtt nevetségessé tette Latourt.

A legenda szerint egy kártyacsata közben jött érte a porkoláb, rábeszélvén „egy kis szívességre”: mivel elszólítják a ha-

laszthatatlan családi ügyek, ezért arra kéri, ha nincs ellenére, hadd hajtsa végre egy nappal korábban az ítéletet. S mivel Hauk udvarias ember volt, megtette neki ezt a „kis szívességet”.

Nem volt kézcsók

– Nem véletlen, hogy a szabadságharc kiemelkedő szereplői közül Damjanich János tábornok alakja vésődött be legmélyebben az utókor emlékezetébe – vélekedik Pelyach István történész. – Talán egyedül róla mondhatjuk el: egyetlen csatát, ütközetet sem veszített. Diadalai jelentős részét ráadásul a Bánságban aratta a szerb határőr-felkelő csapatok ellen, tehát az ország alkotmányos jogait védte saját nemzetével, a szerbekkel szemben. 1848 tavaszán szembe mert szállni akkori felettesével s későbbi hóhérral, Haynauval is, aki jelenlétében becsmérelte a magyarokat, s ezért Damjanichot büntetésül Észak-Itáliába vezényelték. Az „ügy” megjelent a korabeli sajtóban, s Damjanich a magyar alkotmányos jogok mellett kiálló idegen származású tiszt szimbóluma lett. Impozáns termete, közvetlensége, honvédekhez való közvetlen viszonya is szépítette a róla alkotott képet a nemzet emlékezetében. Közismert volt, többen is megírták, hogy esténként gyakran együtt vacsorázott, iszogatott katonáival. Ő volt talán az egyetlen honvédtiszt, kinek özvegye, Csernovics Emília 1909-ben (!) bekövetkezett haláláig fáradhatatlanul ápolta az emléket. Az irodalmi alkotások (versek, novellák, regények) igen gyakran az ő személyiségén keresztül mutatták be 1848–49 szépségét és tragikumát.

– Mítoszának erejét az elhíresült „kézcsók” is jól példázza. Az október 6-án Aradon utolsóként felakasz-

tott Vécsey gróf mártíromságáról a következőket olvashatjuk az egyik szemtanú, Baló Béni református lelkész beszámolójában: „Gróf Vécsey Károly e látványon egészen megzavarodott (ti. az előtte felakasztott Damjanich hosszú haláltusáján), s mikor a porkoláb eléje lépett és láncait leoldá, körülfordult, keresve, kit csókoljon meg búcsúzóul, mint ahogy őt sorba csókolták azóta már kivégzett társai. Majd hirtelen odalépett Damjanichhoz, s annak mindkét lelógó kezét többször megcsókolta. Aztán felállott a zsámolyra, s hosszú haláltusa után kimúlt ő is. A hóhér fülét Vécsey mellére tette, s hallgatózott, a halál konstatálása után még egy percig működött a vért hajtó szív, növelve a kivégzett kínjait.” E sorokat azonban nem közvetlenül a kivégzés után vetették papírra.

Kacziány Géza 1905-ben megjelent munkájában (Magyar Vértanúk Könyve) olvashatjuk őket a következő megjegyzéssel: „Baló Béni ref. lelkész, keresztatyám, többször beszélt el házunknál így e rémes esemény lefolyását”.

Pelyach szerint a kivégzéseket követően egyetlen pap, szerzetes sem emlékezett meg e könnyfakasztó eseményről, pedig szinte mindegyik megírta hiteles beszámolóját a tragikus órákról. Baló 1849 novemberében hosszú levélben számolt be Leiningen-Westerburg Károly gróf özvegyének férje utolsó óráiról, de említést sem tesz a kézcsókról. Ez a motívum 1899-ben bukkan fel először Hamvay Ödön Damjanichról szóló életrajzában. Bizton állíthatjuk, a kézcsókra nem került sor. A XIX. század végének, a XX. század elejének romantikus műltszemlélete erősítette meg ezzel is Damjanich és a forradalom mítoszáit.

Specziár Ferencz 1848. szeptember 3-án szüleinek írt levele a délvidéki (Perlasz és Écska környéki) harcok idején

Minekutána életem hazámért feláldoztam a nemzeti őrsereggel Pestről eljöttem, több ütközetben vettem részt, hol csak az utolsó Földvári ütközetbe szerencsétlenül egy sebet kaptam a jobb czombomon és egy huszártól, jobb kezemre ugratott, innen a Szege-di ispotályból felgyógyultam ismét a gyors vadászcsapatba önkénytelen beállottam, honnan tüstént a Perlaszi sáncokat bevenni igyekeztünk, ami ugyancsak szerencsésen sikerült, reggel 4 órakor megkezdettük a lövöldözést, 10 órakor már tűzbe és lángba volt az egész Servianus láger, és a magyar zászló kitéve volt, jólehet az ágyú és puska-golyó zápor gyanánt hullott közénk, úgy hogy talán majd minden 4-ik ember el-esett, de az Isten ismét mindekkoráig megmentett, hol az emberek mind a két részről úgy feküdtek, hogy rajtuk szalad-gáltunk, itt a veszteség bizonytalan, 11 ágyút foglaltunk el, raboltunk, öltünk, gyilkoltunk, ahol csak egyetlen egyet ér-tünk hamar meg volt is halva, megéget-tük, itt ismét egy szerb ifjonc egy kés-sel nekem jött, és felém vágott, de roz-szul, én bal karommal elütve egy lö-vésre szörnyű halált halt, de azért én is az ütés által bal kezem használhatatlan-ná tettem – most itt megszüntünk, most Pancsován próbáljuk szerencsénket, én ugyan részemről most mást nem kíván-nék, csak még 24 óráig kedves Szülei-m és testvérim még egyszer ölelhetném, de ha azt nem tehetném és levelemmel soká kimaradnék gondolhatják kedves szülö-im, hogy a hazám áldozatjává lettem, de azért ne búsljanak, szép a hazáért élni, de szebb halni. Az igaz sok ithagyja éle-tét, de sok szerencsésen ismét megszaba-dul, kedves szülei kérem tudassák töb-bi testvéreimmel is, mivel itt az írásra ke-vés idő van, mert ha egy fél nap vagy egy nap szüniünk, hát ismét két nap éjjel nap-

pal dolgozunk, mi má 11 napja, hogy ágyba nem jöttünk, de alkalmatosság sincs a le-vélíráásra, írni ugyan tudnék vagy 10 árku-st, de úgyis tudom, hogy az újságokból is ol-vassák.

Feleletet nekem nem küldhetnek, mert minden nap máshol vagyunk, ha pedig fegyver-nyugvás lenne, vagy győznénk, a fölírás ilyen lengyen: N.N. Herczeg Woronyetzki gyors vadász csapatban lévő vadásznak 2-ik század 4. osztály más különben egészsé-gem jól van sat. sat. és ugyan azon jókat kívánok, mind a szülei-mnek, mind a testvérei-mnek maradván holtig igaz szerető fiuk

Écska 3. aug. 1848.

Specziár Ferenc
Gyorsvadász

Ezen levél..... postán kezünkhöz érkezett, azóta hol lehet a fiunk Ferkó

Megjegyzés: Specziár Ferencz 1919. december 17-én született a Komárom megyei Mocsán, 1890-ben még élt Pesten, mint alhadnagy. A levél végén a dátumot elírta, nem augusztus, hanem szeptember 2-án volt a perlaszi ütközet, 3-án írta a levelet. Fenti le-vél a Füzetek XV. évf. 172. szám (2011. június) Gazdag Ervin: Az écskai uradalom – a Lázár család története 7. részben említett eseményekkel kapcsolatos.

Dr. Specziár Attila

Ajtony Gábor

Örmény családok találkozója Szépvízen

Augusztus 31-én ismét sor került – immár a 17. alkalommal – az örmény családok ta-lálkozására, amelyet a Csíkkörzeti Szenthá-romság Alapítvány szervezett, és amelyre az anyagi támogatást a Zuglói Örmény Önkor-mányszat biztosította. Hozzájárulást kaptunk a XV. kerületi Örmény Önkormányzattól is.

A találkozó két téma körül szerveződött: megünnepeltük a szépvízi örmény katoli-ku templom építésének 250. évfordulóját és felavattuk az Emlékházat.

A családok Erdély több örmény lakta vá-rosából érkeztek, de megtisztelt jelenlétével Sógor Csaba EP képviselő, Tánczos Barna szenátor és Borboly Csaba megyei tanács-elnök is, személyes megbízottján keresztül.

Az ünnepség hagyományos módon szentmisével kezdődött, amit Szilágyi Ló-rinc gyergyószentmiklósi plébános Gá-bor Zoltán szépvízi és Drócsa László csíkszentmiklósi plébánosokkal együtt mu-tatott be. A gyergyószentmiklósi örmény kórus emelte a latin szertartás szentmise hangulatát.

A szentmise végén az Alapítvány elnö-ke üdvözölte a jelenlevőket, majd átvette a zuglói örmény önkormányzat képviselőjétől az örmény nemzeti lobogót, viszonzáské-pen pedig egy székely zászlót nyújtott át.

Ezután a templom építésének évforduló-jára megjelentetett „250 éves a szépvízi ör-mény katolikus templom” című kiadványt

ismertette a szerző, Bogos Mária szaktanfelügyelő, ezt egészítette ki Gábor Zoltán plébános úr egyházi vonatkozásokkal.

Ezt követően a zuglói vendégek, a jelenlevő politikai személyiségek és a Szentháromság Alapítvány képviselője koszorút helyeztek el a templom kerítésében elhelyezett emléktáblánál.

Az ünneplő közönség innen átvonult a már teljesen felújított Örmény Emlékházba, ahol *Ferencz Tibor* polgármester és *Ajtony Gábor*, az Alapítvány elnöke elvágta az örmény nemzetiszínű szalagot és ezzel hivatalosan is megnyílt a közgyűjteményt bemutató épület. Gábor Zoltán plébános úr ezután megáldotta a Házat.

Az ünnepség a község sportcsarnokában felszolgált szeretetvendégséggel folytatódott,

ahol nagyon jó hangulatban, kötetlen beszélgetéssel, könyvvásárlással és tombolával tarkítottan telt az idő. Itt került sor a Megyei Tanács elnöke meglehangú üdvözlétének felolvasására is.

(*Gyergyói Hírlap* – 2013. szeptember 24.)

Balázs Katalin

Üzletember-találkozó: ingyen sajt csak az egérfogóban van

A székely vállalkozó termékét, szolgáltatását akár az afrikai Gambiában, Sierra Leoneban is értékesítheti, de arra is van esélye, hogy Örményországban találjon üzleti partnert. Mindennek az alapja a kommunikáció és megbízhatóság – derült ki a szombati üzletember-találkozáson.

Üzletember-találkozó is részét képezte a III. Örmény Művészeti Fesztiválnak. A helybéli, csíkszéki és marosszéki vállalkozók számos diplomata szájából hallhatták, milyen lehetőségek vannak most, annak ellenére, hogy beszűkülőben a piac, hogy még nem sikerült kilábalni a válságból. A tanácsok mellett konkrét ígéretek is elhangzottak, együttműködési lehetőségek körvonalazódnak.

Összetartozunk és összetarthatunk!

Hamlet Gasparian, Örményország romániai nagykövete először találkozott a gyergyószentmiklósiakkal, de többször is ismételte: ez az együttműködésnek csupán a kezdete. Célja az, hogy az országban élő örmény gyökerűeknek valós kapcsolatuk legyen az anyahazával, így Gyergyószentmiklós esetében is szorgalmazza,

hogy testvértelepülési kapcsolatot építsen ki. Október végére hívta Gyergyószentmiklós polgármesterét Örményországba a kapcsolatfelvétel elindítására.

Hangsúlyozta: az örmény származásúaknak ápolniuk kell a rokoni kapcsolatokat, a kereskedelmi érzékéről híres nép meg kell és meg fogja találni az együttműködés útját. Felsorolta, hogy milyen erősebbé vannak az örményországi gazdaságnak, hogy befektetési lehetőség van fémiparba, mezőgazdaságba, növényiparba, de lehet együttműködést kialakítani a turizmusban is. Hamlet Gasparian nagykövet kijelentette: létezik örmény-román kereskedelmi kamara, bizalommal kell keresni, hisz a nagykövetség szívesen segíti a gazdasági kapcsolat kialakulását, és jó tudni: gazdasági együttműködések érdekében Bukarestet megkerülni nem lehet, azaz nem ajánlott.

Elvándorlásra nagy család a válasz

Zsigmond Barna Pál főkonzul miután köszönetet mondott az örménységnek azért, hogy Erdély gazdasági fejlődéséhez hozzájárult, a magyarországi gazdasági helyzetről, illetve a magyar-román gazdasági kapcsolatokról, kitérő-

Balról jobbra: Osváth Pál nagykövet, Hamlet Gasparian örmény nagykövet, Zsigmond Barna Pál főkonzul és Kulcsár László fesztiválszervező

si pontokról szólt, javaslatokkal szolgált. „A pénzügyi unió csak részben valósult meg földrajzilag is, ezért sok az improvizáció” – jellemezte a helyzetet Zsigmond Barna Pál, beszélve Magyarország gazdasági cselekvéseiről, melyek időnként megdöbbentően tűnhetnek, olyan kérdéseket vetve fel, hogy lehet-e, szabad-e a nagy pénzügyi intézmények ellen tevékenységet folytatni. A főkonzul segítséget ígért a Románia és Magyarország közötti üzleti kapcsolatok bővítésére, az erdélyi kitérés pontok között pedig legfontosabbnak a hagyományos, székely termékeket, a turizmust és a faipart említette. Felhívta a figyelmet: a védjegyek fontosak, és egymást erősítik, ha ugyanazon terméken több található, különböző vásárlói réteget vonzhat. A turizmus terén számítani lehetne a magyarországi, gyerekes középosztálybeli családokra, viszont ahhoz, hogy nagy számban látogassanak Székelyföldre, alapkövetelmény, hogy autópálya legyen. A faipar tekintetében a nyersanyag minél jobb feldolgozását ajánlotta a főkonzul, hozzátéve: nem szakembere a gazdaság ezen szegmensének, így inkább másokra hagytna a faipar kitérés pontjainak elemzését.

Azon kérdésre, hogyan lehet megállítani „a szürkeállomány elvándorlását”, Zsigmond Barna Pál kifejtette: a nyugati szakmai tapasztalatszerzés fontossága nem kérdőjelezhető meg. Ami pedig az elvándorlást illeti, nem újkeletű, mindig voltak a történelem során olyan személyek, akik szülőföldjüktől távol találtak rá boldogságukra. A különbség múlt és ma között anynyi, hogy míg egykor hat gyermek volt a családban, és abból három elment, addig ma az egycsás családból, ha egy megy külföldre, egy sem marad itthon. Nem az elvándorlást kell gátolni, hanem a gyermekvállalási kedvet növelni, hogy jusson is,

maradjon is, „hogy évszázadok múlva is legyen itt valaki belőlünk”.

Belefejezni a kinyújtott tenyérbe

„Mi magyarok halmozottan képesek vagyunk a kinyújtott tenyérbe belefejezni, hogy pofon legyen belőle” – így jellemezte Magyarország jelenlegi kormányának néhány intézkedését Sógor Csaba európai parlamenti képviselő, felvetve azt a kérdést is, hogy feltétlen szükséges-e Isten neve szerepeljen egy ország Alkotmányában.

A székelyföldi vállalkozók lehetőségeinek latolgatását a címben is idézett gondolattal kezdte: „Ingyen sajt csak az egérfogóban van”, majd a szavahihetőség fontosságára tért rá saját példával. Közvetítő szerepet töltött be, hogy Csíkszéken egy japán üzleti kapcsolat alakuljon, Gyergyószéken pedig egy korzikai. Egyik székely vállalkozó sem volt képes határidőre legyártani a prototípusokat, illetve termékmennyiséget, így nemcsak ezt a két üzletet veszítették el, hanem a térség hírnevében is kárt tettek. Olyan „apróságokat” is megemlített egy üzleti kapcsolat alapjaként, mint a település infrastruktúrája, hogy ha idejön egy vállalkozó, a szállodából kijövet ne tócsába lépjen, hogy a fogadó félnek szükséges a magas szintű nyelvtudás. Országos szinten csökkenteni kellene a bürokráciát, oktatásba és egészségügybe fektetni, hogy túlélhessük az előrevetíthető jövőt. „A következő 20 évben 14,7 százalékkal csökken Európa lakossága, Afrika lakosságának száma megduplázódik, Ázsiáé 4 milliárdról ötre nő. A lakosságcsökkenést pótolni kell.” Sógor Csaba szerint a legfontosabb teendő kisemberek szintjén a pénz kezelési módjának megváltoztatása, vissza kell térni a reneszánsz világába, amikor még működött a cserekereskedelem.

Afrikai üzleti lehetőségek

Osváth Pál Gambia nagykövetségéért, illetve Siera Leone küldöttségként mutatta be az általa képviselt afrikai térséget, beszélt a lehetőségekről, illetve a megszorításokról. Olyan területről szolt, mely sokféle beruházásra alkalmas lehet, hisz például az onnan importált termékek után nem kell adót fizetni, így került Marosvásárhelyre jelentős kedvezményrel egy olyan felszerelés, mely a tavak alján lerakódott iszap feldolgozása révén állít elő energiát. Szintén Marosvásárhelyen tervezik kereskedelmi iroda létrehozását, de amíg az megvalósul, a nagykövetséget lehet keresni üzleti kapcsolatok teremtéséhez. Jó tudni azt is, hogy a konzulátus eljár a cégbejegyzés esetén, segít a munkavállalási engedélyek beszerzésében. Osváth Pál a területvásárlás lehetőségét hozta fel, mint a befektetési lehetőség alapja: tud egy tengerparti, jelenleg eladó területet, melyen akár többféle faház-prototípus is bemutatásra kerülhetne, ha négy-öt székelyföldi fafeldolgozó összefogna. Jó árat adnak Gambiában a termékekért, munkaerőben sincs hiány, viszont a szabályok szigorúak, aki azok ellen vét, akár halálbüntetéssel is számolhat. Így számos külföldi turista várja a halálos ítélet végrehajtását, mert kábítószerrel találtak náluk, ugyanakkor tilos az értékes fafélék exportja is, azok csupán képzőművészeti alkotás-ként, kis szobrok formájában, megvámolva hagyhatják el az országhatárokat. Szabály az is, hogy a befizetendő adó felett lehet alkudozni, de ha a kiegyezett összeget év végéig nem fizeti be a vállalkozó, elkobozzák teljes vagyonát. Törvényen kívüli a homoszexualitás, Gambiából nem lehet gyereket örökbe fogadni, tilos az utcán csókolózni. Egyébként az egész Afrikában a fehér embert pénzeszsáknak nézik, van korrupció is, a jó hír viszont, hogy kis

pénzért lehet információkhoz, előnyökhöz jutni az üzleti világban – jelentette ki teljes nyíltsággal Osváth Pál nagykövet. Szintén ő számolt be arról, hogy a tavaly Gambiába szervezett szakmai körútról a 15 cégképviselő közül tizenketten szerződéssel tértek vissza. Idén novemberben újabb szakmai

körútra nyílik lehetőség, csupán jelentkezni kell, akár az üzletember-találkozót szervezők közvetítésével, akár a gambiai nagykövetség magyarországi honlapján található elérhetőségek által.

(Gyergyói Hírlap 2013. 09. 11.)

Vincze Csilla

Hírlevelet és kalákát terveznek az örmény származásúak

A Gyergyói Örmény Katolikus Egyesület és az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) szervezésében az elmúlt hétvégén örmény származású fiatal családok táboroztak Gyergyószentmiklóson. Eldöntötték, hogy jövőre ifjúsági kalákát szerveznek a szépvízi örmény templom megmentése érdekében, és hírlevélben értesítik az örmény származásúakat az erdélyi eseményekről.

A Batthyány Ignác Technikai Kollégiumban zajló kétnapos rendezvényre Erdély különböző településeiről érkeztek a résztvevők, a programok során a gyerekekkel közös játékokra is sor került, a felnőttek számára tartott előadások, szakmai beszélgetések alatt pedig három óvónő foglalta le a kicsiket.

A szépvízi örmény templom állapotát *Zakariás Botond* ismertette, *Bogos Ernő* műépítész szerint első lépésként az olajfestéket kell eltávolítani a falakról, mivel a szakszerűtlen beavatkozás már mostanig felmérhetetlen károkat okozott. A tábor ideje alatt az elszállásolást és az étkezést megoldják, az örmény származású és velük szimpatizáló fiatalok számára szóló felhívást, amint az időpont tisztázódik, nemzetközi szinten is meghirdetik.

A márkanevek jelentőségéről, az Erdélyi Magyarörmények Szövetségének jelképek általi meghatározásáról *Balázs Áron* tartott előadást, a jelenlévők pedig eldöntötték,

hogy a közeljövőben pályázatot írnak ki a szövetség logójának elkészítésére. A résztvevők *Gergely Imrénének*, a Gyergyói Hírlap főszerkesztőjének szakmai tanácsait meghallgatva elhatározták, hogy először internetes portálon teszik közzé az erdélyi örménység körében zajló eseményekről szóló írásokat, miközben megpróbálják megtalálni az anyagi keretet nyomtatott változat megjelenítéséhez is.

A Bethlen Gábor Alap által támogatott rendezvényt *dr. Puskás Attila* és *Kulcsár László* szervezők hatékonyak ítélték, és ezt támasztja alá a résztvevők véleménye is. *Zakariás Eszter* szerint jó lenne, ha jövőben többen vehetnének részt a táborban, Magyar *Sáska Zsolt* azt emelte ki pozitívumként, hogy olyanok is megjelentek, akik korábban nem voltak jelen az örmény eseményeken, és annyira jól érezték magukat, hogy még 2-3 nappal szívesen megtoldották volna az együttlétet. *Sheffer Emese* úgy véli,

az örmény fiatal családok akár hosszabb nyári táborokban is részt vennének. A játékokat szervező *Debreceeni Orsolya* elégedetten nyugtázta, hogy az édesanyák még több közös játékot igényelnének. *Szekely Szilárd* a hétfévi tapasztalatok alapján ideálisnak tartaná, ha negyedévenként sor kerülne szakmai, stratégiai találkozókra. *Puskás Attila Barna* javasolta, hogy a résztvevőket előre értesítsék a megvitatásra kerülő témákról, mert hatékonyabb lesz a találkozó, ha felkészülten, konkrét véleményekkel érkeznek, és érdemben tudnak hozzászólni.

A rendezvény keretében generációk közötti találkozóra is sor került, a gyergyószentmiklósi örmény katolikus egy-

háztanács, a kórus és az Oltáregylet tagjainak dr. Puskás Attila elnök mesélt az EMÖSZ létrehozásának fontosságáról, és arról, hogy mennyire nagy szükség van az idősek élettapasztalattal átítatott bölcs véleményeire, míg *Fehér Antal* kántor az örmény származású családok feltérképezését szorgalmazta. A fiatal családok találkozásán megerősítést nyert, hogy szükséges a különböző települések közötti kapcsolattartás, az összefogás minden téren meg kell valósuljon, a kis helyi szeretkezőségek által erősödhet meg az erdélyi magyar-örménység, amelynek önszervező képessége történelmi tény.

(*Gyergyói Hírlap* – 2013. szeptember 24.)

Bakó Zoltán

Ünnepeltek a marosvásárhelyi magyar-örmények

A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesületet (MÖMKE) öt évvel ezelőtt jegyezték be hivatalosan. Ennek megünneplésére szervezett háromnapos, nagy sikernek örvendő rendezvényt az egyesület vezetősége.

Pénteken este a Kultúrpalota Kistermében került sor a hivatalos ünnepségre, amelyre hivatalos volt a vásárhelyi magyar-örmény közösség, de a Hargita és Kovászna megyei magyar-örmény testvéregyesületek képviselője is. A vártak megfelelően a teremben alig akadt üres hely. Jelen volt *Csige Sándor Zoltán*, Magyarország Csíkszeredai Főkonzulátusának vezető konzulja, valamint a megyei közgyűlés alelnöke, *Lokodi Edit Emőke* és Marosvásárhely alpolgármestere, *Peti András*. A MÖMKE elnöke, *Puskás Attila* először az egyesület történetét ismertette.

Századokra nyúlik vissza

A 2008. december 8-án bejegyzett Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturá-

lis Egyesület szám szerint öt éves, ám valójában sokkal régebbi keletű múltra tekint vissza – mondotta. „A háromszáz éve Erdélyben megtelepedett örménység évtizedekkel, sőt századokkal ezelőtt jelen volt a városban, jelen van, és vélhetőleg még nagyon sokáig jelen lesz, különleges színfoltjával, kultúrájával, tudásával gazdagítva Vásárhely amúgy sem színtelen összképét. Maradandót kell alkotnunk, mint ahogyan ezt tették elődeink is, hogy legyen mit átadnunk, ráhagynunk az utánunk következő nemzedékeknek” – emelte ki beszédében.

Rendezvények havonta

Az egyesület havi rendszerességgel tartja kulturális, ismeretterjesztő, szórakozta-

tó rendezvényeit, ám ha alkalom és szükség adódik rá, ennél gyakrabban is. „Azért is van az, hogy ha csupán a számokra hagyatkozunk, akkor kiderül, hogy az öt év alatt nem havi egy-egy találkozónk volt, hanem egészen pontosan 1,16. Ezt mutatja ugyanis a száraz statisztika, meg a hetven rendezvény jegyzőkönyve” – mondta tréfásan az elnök, aki a kötetlen hangulatú előterjesztését megtoldotta egy már ismert magyar-örmény vélekedéssel: Erdélyben kétféle ember van – az egyik, aki örmény, a másik, aki még nem tudja, hogy az. Ha számba vesszük a városban élő Péterfeket, Ábrahámokat, Dombiakat, Domokosokat, Gáborfiakat, Fogolyánokat, Lászlófiakat, Novákokat, Rádulyokat, Stefánovicsokat – hogy az Ávédokról, Patrubbyokról, Kábdebókról már ne is beszéljünk –, bizony nagy igazság rejtőzhet a tréfás vélekedés mögött.

Az ünnepi hangulatot csak fokozta az *Aszalos Enikő* szopránénekes, *Kecskés Ávéd Erika* és *Ávéd Éva* előadóművészek, a *Grazioso* vonósnégyes és *Kilyén Ilka*

A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület ülése, dr. Puskás Attila elnök

színművész előadása, ami újfent bizonyította, hogy a magyar-örmények Ani-beli őseiktől magukkal hozták a kultúra iránti évezredek vonzalmukat.

Az évfordulós rendezvény támogatását felvállalta a *Communitas* Alapítvány, a *Bethlen Gábor Alap*, Magyarország Csíkszeredai Főkonzulátusa, és az *Optica Optofarm Kft.*

(*Vásárhelyi Hírlap*, 2013. október 12.)

K. Nagy Botond

Kisebbség a kisebbséggel

Ötéves a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület

Kétnapos ünnepségsorozattal, valamint erdélyi kirándulással ünnepelte fennállásának ötödik évfordulóját a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület. A MÖMKE, eddigi tevékenységének, nívós rendezvényeinek köszönhetően kivívta a marosvásárhelyi, az erdélyi magyarság megbecsülését. A péntek délutáni tárlatnyitón és a szombati gálaesten szépszámú közönség tette tiszteletét.

Pénteken *Duha István* képzőművész faragványaiából nyílt kiállítás a Bernády Ház emeleti galériáiban, míg szombat délután a Kultúrpalota kistermében zajlott a születésnap ünnepség. Utóbbi ceremóniamestereként

Biluska Annamária színművésznő lépett a kisterem színpadára, rövid köszöntőbeszéde után a *Grazioso* vonósnégyes játszott.

Dr. Puskás Attila az egyesület elmúlt öt évének tevékenységét, az elért eredménye-

ket ismertette vetített képes előadása során. – Kétfajta ember él Erdélyben: aki örmény és aki még nem tudja, hogy az – nyitotta poénos felütéssel beszédét Puskás Attila, majd az egyesület mottóját, Ingrid Bergman mondatait ismertette: „Légy önmagad. A világ imádja az eredetit!” – Nemcsak öt éve fedeztük fel, hogy kik vagyunk. Vásárhelyen már az 1900-as évek elején is tartottak örmény bált. Egyesületünk hét éve alakult, öt éve jegyeztetjük be és váltunk hivatalossá. Nagyon fontos volt számunkra, hogy meghatározzuk, mi az, ami örménnyé és magyarrá tesz minket itt, Marosvásárhelyen. A Budapesten élő dr. Issekutz Sarolta segítségével, Kilyén Ilka, Várady Mária szorgalmazása nélkül ma nincs MÖMKE. Minden hónap első szerdáján tartjuk rendezvényeinket. Az elmúlt öt év alatt körülbelül hetvenet. Eseményeink meghatározott stratégia szerint zajlanak: időrendi sorrendben kiállítás-megnyitó, örmény kaleidoszkóp, megemlékezés az örmény genocídiumra, őszi gasztronómiai rendezvény, az örmény kultúra napjai, adventi koncert. A nyár folyamán kirándulásokon, búcsúkon való részvétel. Irányelveinket az identitáserősítés, az egyéni motiváció, a kívülálló meghallgatása határozza meg. Az örmények kuláklistán voltak, hallgatniuk kellett, így sokakból kitörlődött a hovatartozás érzése. Mi a szentistváni sokszínűség, erdélyiség hívei vagyunk. Befogadók, ahogyan minket is befogadtak ide. Az erdélyi kultúra részei vagyunk, az erdélyiség gondolatát próbáljuk megélni, megvalósítani. Tevékenységeinknek része az ismeretterjesztés (történelem, kultúra, irodalom, egyházi tematika, családfakutatás, személyiségek, helytörténeti kutatások), a tematikus kiállítások, a rendezvényszervezés, a hitéleti tevékenység, a gasztronómia, a tanulmányutak Európában és Örményországban, vala-

Fotó: Kaáli Nagy Botond

mint a más egyesületekkel való kapcsolat-tartás.

– Örmény-Magyar Kulturális Egyesület – a névben benne van az identitás, a gyökök és a befogadó régió – tette hozzá *Lokodi Edit*, a megyei tanács alelnöke, az egyesület védnöke. – Nagyon tartalmasan repült el ez az öt év, a rendezvények színvonalasak voltak, minőségiek, érdekesek. Az egyesület vallja, hogy az örmény származás része az erdélyi magyar kultúrának. Erre kívánnak utat építeni. Közösen, kisebbség a kisebbséggel. Az örmények nemesi származásúak vagy kulákok voltak, gazdagok, legtöbbjük értelmiségi. Első erdélyi iskolájukat a XVII. században alapították. Sorsuk párhuzamos a magyarságéval, ők is az egyetemes keresztény hit védelmezői voltak.

– Sorstársak vagyunk, történelmünkben sok közös vonás található – mondta beszédében *Peti András* alpolgármester. – A genocídium, Örményország 90%-ának elvesztése, a Trianon utáni, Magyarország-ra való kitelepedés. Önök halmozottan kisebbségi létre kényszerültek, de ez nem gátolta meg Önöket az érvényesülésben. Az oszmán birodalom örményországi betelepítései, az ottani többszörös közigazgatási átrendezések, amelyek mind az örmények ellen irányultak – milyen tanulságos ez számunkra manapság...

(*Népújság* – 2013. október 13.)

Háromszéki Eszter

Bemutatták Murádin Jenő új kötetét

Murádin Jenő Függőhidak című, válogatott művészettörténeti tanulmányokat és kritikákat tartalmazó könyvét mutatták be szerdán délután a Minerva-ház Cs. Gyimesi Éva-terében. A szerző elmondta, hogy a kötet az elmúlt negyven év azon írásait tartalmazza, amelyek folyóiratokban, szaklapokban, évkönyvekben és katalógusokban jelentek meg. Címnek pedig azért választotta a *Függőhidakat*, hogy érzékeltesse: a magyar kultúra csak úgy érthető a gyökereitől kezdve, ha az egész Kárpát-medencei térségre koncentrálunk.

Tibori Szabó Zoltán, a Minerva Művelődési Egyesület elnöke kifejtette: néhány évvel ezelőtt ő javasolta *Murádin Jenőnek*, hogy foglalja össze, és írja meg Kolozsvár XIX–XX. századi összefüggő képzőművészet-történetét, egy másik kötetbe pedig kritikái munkáit gyűjtse össze. Harmadik feladatot is ajánlott, mégpedig azoknak az anekdotáknak a leírását, amelyeket a művészettörténész ismer a különböző művészekről és „házuk köréről”. Tibori utalt ugyanakkor arra is, hogy a most bemutatott könyv számos írása korábban a *Szabadság* hasábjain jelent meg.

A kötetet *Vécsi Nagy Zoltán* művészettörténész méltatta, hangsúlyozva: a *Függőhidak* kézikönyvként is hasznosan forgatható, hiszen tekintélyes válogatást ad közre Murádin Jenő művészettörténeti és kultúrtörténeti írásából. Erdélyi művészettünket illetően szokatlanul széles időhatárokat fog át a biedermeier kortól a historizmuson át egészen az avantgárdig. Kiemelte: a kötet első tanulmánya tekinthető akár a kiadvány művészettörténeti gerincének is, amely olyan lényegi összefoglalását adja Erdély XIX–XX. századi művészetének, amelyhez hasonló eddig nem jelent meg. Ilyen tekintetben művészettörténetünk elsajátításának és oktatásának alapköveként is használható. A művészettör-

Murádin Jenő, Vécsi Nagy Zoltán és Kopacz Attila (Fotó: Rohonyi D. Iván)

ténész hozzáfűzte: az írások közlésének helye utal arra a szakmai igényességre és változatos kulturális közegre, amelyet a szövegek szolgálnak. A könyv értékes részét képezik továbbá az ismert művészekről, mecénásokról és műgyűjtőkéről közölt, eddig ismeretlen tények és hiteles történe-

tek, valamint egy sor elfeledett, vagy háttérbe szorított alkotói életmű, egy-egy műalkotás vagy gyűjtemény szellemi feltámasztása.

Kopacz Attila, a sepsiszentgyörgyi ARTprinter kiadó vezetője felelevenítette a Murádin Jenővel való közös munka kezdetét. Elmesélte, hogy tőle tanulta meg, hogyan néz ki egy tökéletesen megszerkesztett és előkészített kézirat, amiből egy nyomdász vagy egy tördelőszerkesztő könnyedén tud dolgozni, ezután már a többi szerzőtől is elvárta ugyanezt a színvonalat.

Murádin Jenő köszönetet mondott feleségének, aki heteken át segített összeállítani az 1500 nevet tartalmazó névmutatót, majd levetítette a kötet illusztrációs anyagát. Mint mondta, kezdetben úgy tervezte, hogy a tanulmányok után közli a kapcsolódó illusztrációkat, hely szűke miatt viszont erre nem volt lehetőség. Ezért döntött úgy, hogy két tömbben, harminckét ritkasággal és képzőművészeti csemegével illusztrálja a kötetet. (*Szabadság*, 2013. október 4.)

Gyarmati Béla

Az erzsébetvárosi Lukácsok földbirtokos nemessége

Az erzsébetvárosi Lukácsok tímár- és marhatózsér tevékenységéről szóló történet azzal fejeződött be, hogy a XVIII. század végére célszerűnek tűnt a marha-kereskedésről áttérniük valami más tevékenységre. Az erzsébetvárosi Lukácsok kiterjedt familiája különböző ágainak történetében háromféle „profilváltási” próbálkozás figyelhető meg: a földszerzési, a bányavállalkozói és a postamesteri. Több szempontból is a földbirtok-szerzés tűnt volna a legjobb befektetésnek: a régóta üzött marhahajtás közben a pihentető-hízaló pusztákon megismerkedtek a földbirtoklásban rejülő lehetőségekkel, és nyilvánvalóvá lett, hogy a birtok nem csak a család presztízsének emelésére lenne alkalmas, de jövedelmező megélhetést is biztosíthatna. (Búza, kukorica, dohány termesztése, vagy selyemhernyó-tenyésztés...) A XVIII. században azonban Erdélyben csak a „honfiak” – akiket ma elismert magyar állampolgároknak neveznénk – tulajdonolhattak földbirtokot, miközben az örménységnek éppen sajátos nemzeti jellegére hivatkozva sikerült kereskedelmi előjogokkal kivételezett olyan közösségeket létrehozni, mint Szamosújvár, és főleg Ebesfalva-Erzsébetváros! Az előjogokról való lemondás túlságosan nagy árnak tűnt a honfiúsításért. A dilemma feloldásán nem segíthetett volna címeres nemeslevelek vásárlása sem, hiszen ez nem járt földbirtokkal (az 1667 és 1867 közt megnesemesített mintegy félszáz erdélyi örmény család közül alig kettő kapott birtokot is). Az örmények Erdélyben

akkor nem „bírhattak”, csak bérelhettek birtokot, ámbar egy-egy jól kifundált tartós bérlés (haszonbérlés – szerk.) már-már pótolhatta a tulajdonlást. Mivel a magyar nemesség nem volt partner a bérlésbe-adásra, ezért a Lukácsok (és a többi, hasonlóan befektetési lehetőséget kereső örmény) főként a Magyar Királyság délkeleti, általuk a marhahajtó utak révén jól ismert vidékein már igen korán, és sikerrel próbálkoztak pihentető puszták, vagy környékük bérlésével. Örményeink dinamizmusára jellemző, hogy 1735-ből még nyoma van a régi moldvai kapcsolatoknak (vissza-visszajárnak), de 1747-ből már nyoma van annak, hogy Lukács Tódor „ebesfalvi örmény” pusztát bérelt a bánásábeli Nagyöszön, és hamarosan tucatnyinál több hasonló bérlés keletkezett, elsősorban a Csanád-Arad-Csongrád vármegyék hármastárterületjén, valamint Temes vármegyében.

Az örmények sorsának alakulása nem választható el a történelmi eseményektől, hiszen éppen nagyszerű alkalmazkodó képességüknek köszönhetően tettek szert legendás vagyionokra! A török kiűzésének befejeztét szokás Temesvár 1716-os felszabadításához kötni. A béke helyreállása után az országrészt az Udvar fegyverrel szerzett zsákmánynak tekintette és az összes földbirtokot lefoglalta, eredeti tulajdonosaiknak nem, vagy csak jelentős „váltságdíj” ellenében adta vissza – már ha volt olyan, aki igazolni tudta a tulajdonjogát az Újszerzeményi Bizottság előtt. A kincstári kezelésbe ke-

rült birtokokon azonban alig volt élő lélek! A földek megműveltetése érdekében nagy, szervezett lakosságtelepítésekre volt szükség. A birodalom nyugati és északi, nem-magyar (sváb, bajor, tót stb.) vidékeiről állami szervezésben megvalósított telepítési folyamat közismert. Mária Terézia intézkedéseinek egyike volt a benépesítést támogató 1758-as azon rendelkezése, mely szerint ha a birtok nélkül címeres levelet bírósági személyek (armalisták) birtokot vásárolnak a Bánásábelben, akkor teljes jogú birtokos nemessé kell elismerni őket! (Ez ugyan ütközött a feudális magyar jogrenddel, de nem ez volt a Habsburgok egyetlen törvénybe ütköző intézkedése...) A királynői rendeletre válaszul 1760 és '62 közt az erdélyi örmények „tömegesen” váltották ki birtok nélküli nemeslevelüket és a magyar nemesség országgyűlési tiltakozásaira fittyet hányva, a honosítással nem veszködve, rögtön megvették a korábban bérelt kincstári földeket, és ezzel egycsapásra a magyar birtokos nemesség teljesjogú tagjaivá váltak¹. (1758 és 1762 között 27 örmény családnak sikerült ilyen módon a magyar nemesi nemzet részévé válnia: a Trianon-előtti térképeket böngészve szinte valamennyinek a nevét fellelhetjük a bánásági települések közt.)

¹ 1667 és 1758 között 12 örmény család örmény nemesítéséről van adat, de 1762 és 1939 közt is összesen alig több mint 20 örmény családot nemesítettek (vagyis ezekben az évtizedekben átlag 8-9 évente történt egy-egy címereslevél-adományozás). Ezzel szemben az 1758 és '62 közötti négy év alatt 25 armalist váltottak ki (azaz évente több mint hatot), a növekedés ebben az időszakban tehát kiugró: az örmény családok címeres leveleinek a felét az 1758 és 1762 közötti négy évben adományozták!

Kézenfekvő, hogy az erzsébetvárosi Lukácsok földvásárlásainak célpontjává a korábban megismert puszták, vagy az azok környékén megszerezhető birtokok váltak. Az 1762-ben nemességszerző Lukács Jakab egyik unokáját (Lukács Antal, 1767–1836) már „kaszaperegi nagybirtokos”-ként ismerjük. Nagybirtokosságának értékéből semmit se von le az az érdekes tudósítás, amit a Vasárnapi Újság közölt a XIX. század közepén: „Hogy milly könnyen lehetett az ember földesurrá ezelőtt 60–70 évvel, azt az »Aradi Híradó« példakal bizonyítja. Így a XVIII. század utolsó felében a B(ékés)-Csanádmegyében fekvő kaszaperegi pusztá, mintegy 15 000 hold, egypár ezüst sarkantyús sárga kordován csizmáért volt haszonbérbe adva, s csak később todatott meg e bér egy tucat kikészített juhbőrrel. Később az egész birtokrész, a turi jószággal egyetemben, 800 bankóforintért adatott zálogba. Ugyanekkor a szomszédváros határát ingyen osztották ki örökösen, s ki a neki ez alkalommal kimutatott földet elfogadni vonakodott (mert fordult elő illy eset is), annak bírására bortal kényszerítették. Félszázad alatt a dolog nagyon megváltozott. Most száz akadna egy helyett, ki örömet kiállana huszonötöt a javából, ha illy módon földeket szerezhetne.” (Nem tudjuk, Jakab fia Lukács Antal mennyiért vásárolta meg a peregi pusztát, de megvette!)

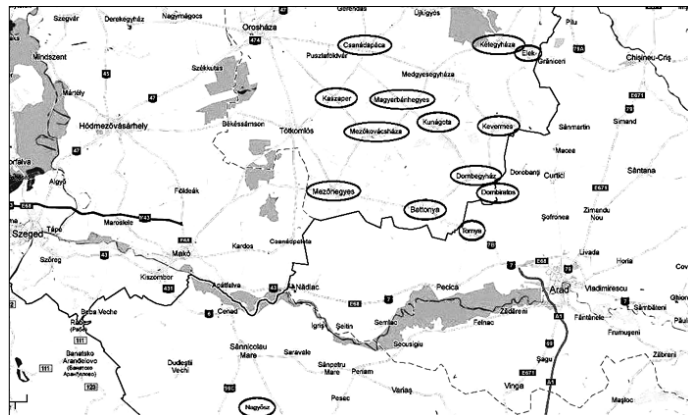
Jakab öccsének, az 1760-ban armalista szerzett Miklósnak a gyermekei még az armális kézhez vételének évében kihirdették nemességüket több magyarországi vármegyében, az akkori Csanádban, Biharban, Aradban és Temesben, azaz minden megyében, ahol a fiaknak birtokai feküdtek. Az erzsébetvárosi Lukácsok egyes ágai tehát birtokos ne-

messé válva sikeresen beolvadtak az államalkotó magyar nemességbe.

A „birtokban gondolkodó” Lukácsok a megszerzett földeken elsősorban búza, vagy dohány termesztésével próbálkoztak, amihez maguk is telepítettek be külföldi telepeseket. A mai Mezőkovácsháza (korábban: Reformátuskovács háza) 1813-ban erzsébetvárosi Lukács Miklós alapította, a mai Végegyháza korabeli neve (Tótkovács háza) pedig a szlovákokkal való, szintén Lukács Miklós által szervezett (1817-es) betelepítésre emlékeztetett.

A telepítések, illetve az új tulajdonosok törekvései néha konfliktusokkal jártak: például a mai Soltvadkerten birtokot szerzett „vadvalkerti” Lukácsok a birtokokon élő szabad parasztokat megkísérelték jobbágyi szolgáltatásokra szorítani. (Nem kellett ehhez zsarnoknak lenni, hiszen akkoriban ez volt a feudális birtokosi modell, az újdonsült örmény tulajdonos is a magyar feudalizmusban „szocializálódott”.)

Az örmény családok által – javarészt armális nemesként – vásárolt birtokok

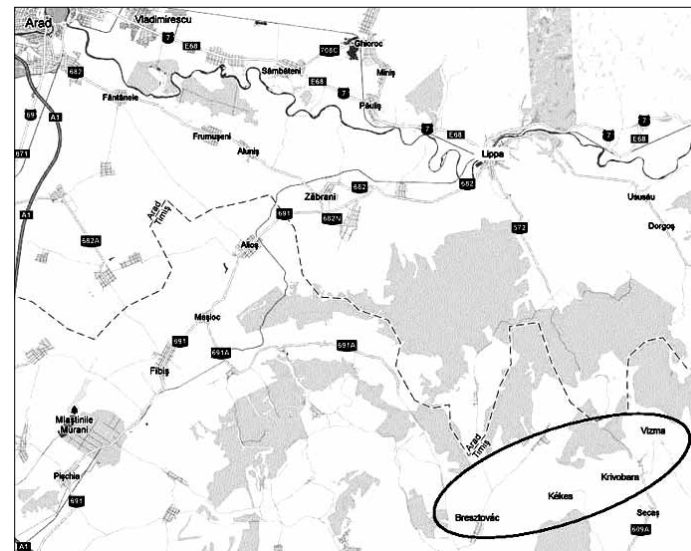
1. ábra: az erzsébetvárosi Lukácsok néhány jelentősebb délvidéki birtoka a XVIII.-XIX. sz. fordulóján

Orosháza és Arad között feltűnően halmozódnak. A Lukácsok történetében leggyakrabban előforduló néhány település az 1. ábra mutatja. (Más örmény famíliák birtokaival kiegészítve a térkép már áttekinthetetlenül sűrű lenne.)

Két megjegyzést kell a térképekhez fűzni: nem teljeselek, amennyiben a szétszórta tanyákat egyenként lehetetlen lenne ábrázolni, továbbá sem a nádudvari, sem a soltvadkerti stb. birtokok nem értek el (mint ahogy a Szarvashoz közeli egykori Örménykút sem). Hozzá kell fűzni továbbá azt is, hogy a térképen szinte nyüzsgő Lukács birtokok nem képeztek családi különlegességet. Sok más örmény családnak volt akkoriban ugyanott, ugyanolyan érdekeltisége: régi, nagy léptékű térképeket böngészve tucat számra találhatjuk meg a Czárán, a Cziffra, a Kiss, a Jakabffy, a Vertán, a Verzár stb. családok neveit is.

Igen érdekes négy, egymáshoz viszonylag igen közeli egykor volt Lukács-birtok elhelyezkedése, amelyek élesen elkülönültek a többi, ugyan a síkvidéken látszólag meglehetősen elszórtan, mégis „egy kupacban” fekvő Lukács-birtokoktól. (E síkvidéki birtokok szétszórtsága a marhahajtó útvonalak szabad, hegyektől nem korlátozott vonalvezetésének lett a következménye.) E síkvidéki birtokoktól eltérően Vizma, Krivobara (Crivobara), Kékes (Cheches) és Bresztovác (ma: Aga) már Temes vármegyé-

ben a Béga folyó völgyére nyíló külön-külön északi oldalvölgyekben, az egykori postaúttól ugyan nem messze (a Déva–Temesvári vonal Bozsor és Lugos postaállomásaitól alig 25–30 kilométerre (3,5 mér-földre) feküdtek, erdőktől övezve, már az

2. ábra: Az erzsébetvárosi Lukácsok birtokai Vizmán, Krivobarán, Kékesen és Bresztovác

Erdőháti hegyek (ma: Podisul Lipovei, Románia) lábánál, a forgalmas útvonaltól azonban egyértelműen félreesően.

A különös elhelyezkedés magyarázatát az adja, hogy Bresztovác és Krivobara 1783 és 1789 között (az örmény) „marhakereskedők által bérelt pusztá” volt!² Errefelé haladt a Dévától Temesvár felé vezető marhahajtó út! Az itteni földek előbb ideális pihenő-legelő helyek voltak, utóbb pedig, immár „jól belakottan” a Lukácsok birtokaivá válhattak. Az ehelyt megtelepedett Lukácsok tragédiája, hogy alig-hogy sikerült bejutniuk a feudális nemességi rendbe, a magyarországi feudalizmus véget ért! 1848-ban az áprilisi törvények

ácsok is nyilvánvalóan a marhahajtásból eredően váltak „vizmai” (és egyéb) Lukácsokká. Bresztovác, Kékes, Krivobara és Vizma megszerzésével az 1760-ban nemességet szerzett Miklós legkisebb fia, erzsébetvárosi Lukács Lázár és fiai – a maguk korában a Bánság egyik legnagyobb földbirtokos famíliájává lettek, Lázárnak Gergely nevű bátyja pedig a „vadvalkerti Lukácsok” atyja lett...

A marhakereskedelemből a XVIII. század második felében csendesen kilépő erzsébetvárosi Lukácsok kiterjedt famíliájának egy része – elsősorban Lukács Miklós leszármazottai – tehát a Mária Terézia telepítési programja révén megnyílt rendkívüli lehetőséget felismerve a távolsági marha-nagykereskedelemben felgyűlt tőkét földbirtokká változtatta, magyar birtokos nemessé lett!

Az erzsébetvárosi Lukácsok földszerzési kísérletei történelmileg rövid ideig, általában 1–2 nemzedékig működtek: utána vagy kihalt a család, vagy eladták a birtokot és máshol, az addigra jelentősen megváltozott körülmények közepette próbálkoztak. A sikeresen birtokot szerző és így nemessé váló erzsébetvárosi Lukácsok tragédiája, hogy alig-hogy sikerült bejutniuk a feudális nemességi rendbe, a magyarországi feudalizmus véget ért! 1848-ban az áprilisi törvények

eltörölték a nemesi adómentességet, és a győztes hatalom első intézkedései közé tartozott (már 1849 őszén!) az arányos közteherviselést megalapozó kataszteri felmérés elrendelése. Az erzsébetvárosi Lukácsok birtokszerző próbálkozásai közül egyedül a Vizmán megtelepedett ágé lett tartós (Miklós unokája, János Mihály és leszármazottai). A birtokok alapján magukat ettől kezdve vizmainak nevező Lukács-leszármazottak azonban „névadó” délvidéki birtokukat viszonylag rövid idő múlva eladták és helyette Pest-környékén vásároltak hatalmas területeket: a vizmai Lukácsok folyamatosan korszerűsített csömöri birtoka egészen a II. világháború utáni államosításokig virágzott!

Míg a birtokszerzés a Lukácsok magas vagyoni szinten való beilleszkedésének

a feudális, hagyományosnak mondható útja volt, addig a család más ágai – Miklós bátyjának, a címereslevelét két évvel később, 1762-ben kiváltó Jakab és leszármazottai – a polgárosodás felé mutató irányzatot választották. Úgy tűnik, hogy a földszerzésen kívül az erzsébetvárosi Lukácsok két másik „túlélési” stratégiában láttak fantáziát: a bányavállalkozói és a postamesteri tevékenységben.³ Ezek történetei azonban már más történetekbe tartoznak...

³ Ne tévesszen meg bennünket az erzsébetvárosi Lukácsok körében feltűnően gyakori patikáriusi karrier: ezek ugyan nagyszerű egyéni életpályák voltak, de annak ellenére nem tekinthetők családi befektetéseknek, hogy egyes vonalakon több nemzedék lett egymás után gyógyszerész.

Orgovánné Macskásy Judit – Rozsos Tamás László

Lukács Béla szoboralapítvány

(1. rész)

Az alapítvány elsődleges célja, hogy elérje *erzsébetvárosi* LUKÁCS BÉLA erdélyi magyar-örmény származású miniszter szobrának (újra)felállítását. Ennek a szoboralpítási tervnek az előzménye az, hogy Lukács Bélának 1904. augusztus 14-én az erdélyi bányakapitányság székhelyén, Zalatnán már állítottak egy egészalakos szobrot országos gyűjtés alapján befolyt pénzeszegekből, de ezt a szobrot a román vasgárdisták 1940-ben ledöntötték

(az erről szóló írást lásd EÖGY füzetek 2009. dec.-i szám 16-17. oldalán).

Az eredeti szobor gipsz mellalak része azonban átvészelte az eltelt több mint egy évszázadot és felhasználásával ismét állhat – bár ezúttal Budapesten – annak az erdélyi örmény származású írónak, politikusnak, pénzügyi szaktekinélynek ércebe öntött portréja, aki Baross Gábornak is barátja és munkatársa volt.

A Fővárosi Törvényszék-nél az alapítvány bejegyzésé-

ig göröngyös és rögös út vezetett, a földhivatal, az önkormányzat, a számlavezető pénzügyintézet igazolásainak, valamint az MTA névhasználatra vonatkozó engedélyének beszerzésén kívül még számtalan menetközben felmerülő problémát kellett megoldani. Végül a 2013. február 21-én a Fővárosi Törvényszék meghozta azt a végzést, amely elrendelte az alapítvány nyilvántartásba vételét, s ez március 22-én emelkedett jogerőre.

Röviden ismertetjük az alapítványkezelő szervezetének tagjait, az ez idáig rendelkezésre álló vagyon támogatóit és majdani felhasználási módját.

Adományozó	Összeg	
Gyarmati Béla	25 000 Ft	Woyciechowskyné Lukács Róza ükunokája
dr. Issekutz Sarolta	10 000 Ft	több neves örmény család leszármazottja
Varga Ágnes	10 000 Ft	(erdélyi székely, marosvásárhelyi születésű)
alapító		
Orgovánné Macskásy Judit	10 000 Ft	Lukács Béla dédunokája
Rozsos Tamás L.	10 000 Ft	Lukács Béla élettörténetének kutatója
Macskásy-Orgován Ildikó	10 000 Ft	Lukács Béla szépunokája
Rozsos Zsolt	8 000 Ft	
Orgován Emese	5 000 Ft	Lukács Béla szépunokája
Lukács Katalin	1 000 Ft	Lukács Tódor táblabíró ükunokája
(Nagy Józsefné)		
Szakay Gabriella	1 000 Ft	Lukács Dénes ezredes dédunokája
Szakay Andrea	1 000 Ft	Lukács Dénes ezredes dédunokája

A szoboralpításhoz az alapító (és támogatók) által első körben összeadott 100 000 Ft-on felül még további 430 000 Ft került az alapítvány számlájára támogatási szerződések megkötése által.

Az alapítvány induló vagyona (lásd a fenti táblázatot)	100 000 Ft
Fővárosi Örmény Önkormányzat	200 000 Ft
Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat	100 000 Ft
Bp. Főv. II. ker. Örmény Önkormányzat	70 000 Ft
Bp. Főv. XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat	30 000 Ft
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület	30 000 Ft
összesen:	530 000 Ft

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkériában (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Dr. Sárközy Réka

Egy különös barátság története

Szentpétery Tiborhoz különös barátság fűzött. Keretét „szigorú üzleti alapok” szolgáltatották – jogdíjakat fizetni jártam fel hozzá nagyjából félévenként sokféle fórumon megjelent fényképei után – de ennél sokkal többről volt szó. Hosszú éveken át tartott kapcsolatunk, a munkámmal járó adminisztratív kötelezettségek, és az ennek ürügyén megtett látogatásaimnak köszönhetően 6-8 éven át kerestem fel őt időnként. Magas kora miatt mindig volt bennem egy kis félsz, amikor egy hosszabb kihagyás után bejelentkezni készültem hozzá: felveszi-e vajon a telefon? Hálstennek sokáig felvette. Megtanultam csodálni élelsrueretét, erejét és hitét, ami akkor sem hagyta el, amikor egyszer csak tolókokcsiban jött elélem az ajtóhoz, éppen ő, akinek a mozgás, a túrázás, a séták oly sokat jelentettek. Sok mindenről beszélgettünk ezeken a látogatásokon, sosem kisebb dolgokról, mint életről, halálról. Foglalkoztatta az elmenés – ez érthető – mindig tárgyilagosan kedvesen beszélt arról mennyire szeretné képeit rendezni – amelyek persze addig is tökéletes rendben voltak – hogy mindent ideális állapotban hagyjon hátra az utókornak. Úgy tudom be tudta fejezni munkáját, és ez a rendezési folyamat most, hogy életműve egyben, a maga teljességében méltó helyre kerül, ez a hosszú, ha-

lála után is tartó konzerváló munka végére lezárulhat.

Nem is emlékszem mikor ismertem meg. Egy újságcikk vezetett el hozzá? Esetleg a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárban mesélt róla először Stemplerné Balog Ilona vagy Jalsovszky Katalin? A Népszabadság cikkének fénymásolata 1997-ből¹ még ma is szobám falán van az 1956-os Intézetben, ahová azokat a névjegyeket, képeket, cikkeket gyűjtöttem, amelyekkel „feltétlenül kezdeni” akartam valamit. Bár a közös munka lezárult, a cikk másolata azóta is ott van a falon, egyszerre kabala, és emlék.

Az biztos, hogy először az 1956-os Intézet éppen akkor formálódó fotodokumentációs adatbázisa számára kértem tőle fényképeket a forradalmi sorozatából. A Nemzeti Múzeumban őrzött pozitív kópiákból válogattam ki a számomra legizgalmasabbakat, és nagyon hálás voltam a sorsnak, hogy a sok vitathatatlanul magas dokumentációs értékű, rossz minőségű, „üres” amatőr fotó után végre igazí, a történeti értéken túl komoly esztétikai értéket hordozó képek közül válogathatok. Megelevenedtek a szétlőtt pesti utcák, gyerekek játszottak hatalmas lövegekben, vöröskeresztes lepedővel borított szá-

¹ Csordás Lajos: A haditudósító békeben kariatidát fényképez. Népszabadság, 1997. november 26.

guldó autó után néztek bámész járókelők, körmét rágó kislíú betűzött kirakatüvegre ragasztott hirdetések. És a kirakat belső oldaláról láttuk a kislíú arcát. . . Ezek a képek aztán a digitális adatbázis bestselleréi váltak, és ezeknek köszönhető, hogy hosszú éveken át látogathattam meg őt „üzletileg” a Gábor Áron utcában.

A következő közös munkánk egy film volt, amely róla szólt, és amelyet e konferencia záróakkordjaként le is vetítenek majd az érdeklődőknek. A tudósító című film forgatása, bemutatása a Duna TV-ben és a Magyar Televízióban újabb alkalmakat teremtett a beszélgetésekre. Utolsó alkalmunk a „közös munkára” nem is olyan régen volt, portréfilmje részleteit válogattam ki az Open Society Archive Don kanyar emlékezetéről készült kiállításához 2013 elején.

Mostani előadásom Szentpétery Tibor életének ehhez a fontos állomáshoz kötődik, a Don kanyarhoz. Nem sebesüléséről, és a legendás Leicáról szeretnék beszélni, hanem mindezek utóéletéről, arról, amit már nem volt időnk megbeszélni személyesen egymással. Szentpétery Tibornak fontos volt a második magyar hadsereg katasztrófájának emlékezete, őt is sújtotta az elmaradt gyász, a kibeszéletlenség terhe, és ami a legfontosabb, ő is tevékenyen részt vett az áldozatok emlékezetének ápolásában. Erről szeretnék most néhány szót szólni, kicsit tágabb keretek közt, mint kizárólag az ő személyes kontribúciója.

A második magyar hadsereg sorsának felidézése, hivatalos „kommunikációja” már nagyon korán, közvetlenül a katasztrófát követően, de még a háború éveiben problémákat okozott. Nem illett bele a háborús propaganda narratíváiba, az átélte kudarc, a háború elvesztése kézzelfogható közelségbe került, az elhallgatás fo-

lyamata megkezdődött. Látványos propaganda kísérlet volt a közhangulat befolyásolására az ún. „haditudósító kiállítás” 1943. májusában a pesti Vigadóban, itt Szentpétery Tibor képei kitüntetett szerephez jutottak:

„A kiállítás megnyitásának időpontja sem lehetett véletlen, ekkor tértek haza ugyanis a Donnál elpusztult 2. magyar hadsereg maradványai. A háború poklát megjárt katonák személyes beszámolóját akarták ellensúlyozni a nagy sajtókampánnyal támogatott tárlattal. Az eredetileg két hétre tervezett nyitva tartást a rendkívüli érdeklődés miatt meghosszabbították, több mint százezren zárandokoltak el a Vigadóba. A fokozott érdeklődés érthető. Látni akarta mindenki, aki kint volt a fronton, de elmentek a kiállításra mindazok; akiknek fiuk, férjük, vőlegényük nem tért vissza, remélve, hogy a sok száz fénykép valamelyikén felfedezhetik szeretteik arcát vagy nevét a dokumentumokon. (...) Vereségekről, veszteségekről nem szólt a kiállítás, a vezető politikusoktól vett, optimizmust sugárzó idézetek; feliratok voltak hivatva erősíteni a győzelembe vetett hitet. A kiállításon hangsúlyosan szerepelt és szinte a haditudósító jelképévé vált az a dr. Szentpétery Tiborról készült nagyméretű fénykép, melyen sebesülten, kezében szétlőtt Leica fényképezőgéppel volt látható. A gépet fényképezés közben érte a találat.”²

A XX. századi magyar történelem bizonyos témái 1945 után csak a privát emlékezet részeként hagyományozódhattak tovább, naplók, versek – és fényképek – őrizték az emlékezetet, sokáig a nyilvánosság minden reménye nélkül. El nem

² Stemplerné Balogh Ilona: Haditudósító kiállítás <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/92-09/ch09.html>

mondható, meg nem írható történet lett a magyar világháborús részvétel *egésze* is – egészen pontosan ennek minden értelmelési kísérlete, amely eltért a hivatalos, a szovjet szempontoknak alárendelt történeti megközelítéstől, akár tudományos munkákban akár publicisztikában. Lehetetlen volt az átélt második világháborús tapasztalat kibeszélése azoknak is, akik végigélték és elszenveték következményeit. Az egyéni és közös tapasztalatok értékelése így a rendszerváltás előtt a társadalomtörténet számára sem volt lehetséges. Szentpétery Tibor a saját bőrén is tapasztalhatta ezt. Egy 1943-as Képes Vasárnap számára készített címlapfotó miatt, amely egy remetét ábrázolt a csfksomlyói búcsún egy kereszt előtt – a képet haditudósítóként készítette – elbocsátották állásából, a Kohó és Gépipari Minisztérium tervezőirodájáról.

A hetvenes években a helyzet kezdett megváltozni. A 2. magyar hadsereg sorsáról szóló első írás, amely egyben a doni katasztrófa elemzésére is kísérletet tett, Nemeskürty István *Requiem egy hadseregért* című műve volt 1972-ben, amely nagy vitát váltott ki a történészek körében, mégis úttörő jelentőségű volt, mert a nyilvánosságba emelte a második világháborús magyar részvétel témáját. A kötet a szerző életének legnagyobb könyvsikere lett.

Hasonló a helyzet Kádár Gyula egykori vezérkari ezredes néhány évvel később megjelent memoárjával.³ „1978-ban igaz politikai szenzáció volt, hogy Magyarországon legálisan megjelenhetett Kádár

³ Kádár (1978). A művet Kádár eredetileg az ÁVH-nak, pontosabban a II/5., illetve a III/III osztálynak írta, kéziratát ma is az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) őrzi.

Gyula egykori vezérkari ezredesnek, a Vkf/2, a hírszerzés-kémelhárítás katonai szervezete (a magyar Deuxieme Bureau) 1943 júliusa és 1944 áprilisa között működött parancsnokának az emlékirata. A könyvet elsősorban az tette szenzációvá, hogy a megjelenés körülményeiből kitűnt, a memoár a nevezetes Aczél-féle »három T« tekintetében a »támogatott« művek csoportjába tartozik. Az addigi gyakorlathoz viszonyítva ugyancsak újszerű múltismertető mű megjelenését az akkori hatalom uralma fenntartása szempontjából hasznosnak ítélte” – írja Szabó Miklós a könyvről.⁴ Megjelenésének mégis volt jelentősége, mert először kapott nagy nyilvánosságot egy jobboldali katonatiszt, aki megbízatásai révén a második világháború fontos szereplője lett. Emlékirata felcsillantotta az árnyaltabb történelmi ábrázolás lehetőségét.

1982-ben Hanák Gábor – Csoóri Sándor és Sára Sándor nagyszabású, 24 részes televíziós dokumentumfilm sorozatban tárta nagy nyilvánosság elé a Doni harcok emlékezetét „Kronika” címmel. A filmet a 17. epizód vetítése után betiltották a szovjet tiltakozás következtében, de így is hatalmas jelentőséggel bírt, hogy az eseteket, végre, 30 év után hangosan el lehetett siratni. Elkészült számukra egy filmes emlékmű, amely azóta is kiállta az idők próbáját, és „ércnél maradandóbbnak” bizonyult, akkor is, ha magán viseli annak a kornak a nyomait, amelyben készült. A Kádár korszak adta azokat a narratív kereteket, amelyeken belül beszélni lehetett a harcokról, a katonák szenvedéstörténetéről, a munkaszolgálat keserveiről, és nem utolsósorban az orosz tél jéghidegéről. A sorozat egyik teljes epizódja egy haditudósító önkéntes, Gallyas Ferenc zászlós –

⁴ Szabó M. (1998).

mint Tibor bácsi – visszaemlékezéseit tartalmazza, aki újságíróként volt jelen, az ő és mások által írt beszámolók, tudósítások mellett szerepeltek a haditudósító század fotósainak képi illusztrációi. Az „Élet,” „A képes tábori újság”, a „Magyar Erő” c. katonai újságok számára.

1989-ben végképp megszűnt a kontroll a második világháborús magyar részvétel emlékezetének megőrzése felett. Nagyon korán, közvetlenül a rendszerváltás után, 1990-ben készült egy újabb filmfeldolgozás a Don-kanyar emlékezetéről, ez Kóthy Judit filmje, a *Valahol Oroszországban*. A Magyar Televízió által készített film alapmotívuma a siratás, a gyász felszínre törése és az érzelmek szabad kiadása, mint az újonnan elnyert szabadság egyik alapélménye. Kerettörténete pedig a 2. magyar hadsereg túlélőiből és az elesettek hozzátartozóiból szervezett csoport Don-kanyarban tett látogatásáról készült úti beszámoló. Itt végre egymással szemben állhattak magyarok és a helyi lakosság képviselői a kamera előtt. A doniak megértően szemlélték a háború nyomai után kutató magyarokat. A magyar hozzátartozók egy kopjafát szerettek volna felállítani valamelyik Don melletti településen, ahol súlyos harcok folytak, ez akkor, a szovjet hatóságok ellenállása miatt meghiúsult.

A film központi szereplője Mártha Tibor, ma Fényeslitke polgármestere. Ő az, aki a kopjafa-állítást megtervezte, azt elkészítette, és később – ez a filmben már nem szerepel – felállította Voronyezsnél. Azóta 25 kopjafát, illetve keresztet állított fel Mártha Tibor alapítványa a magyar hadifogolytáborok helyén, katonai temetőkben, évente szerveznek zarándoklatot a helyszínekre. Az egyik ilyen túrán, pontosabban zarándoklaton vett részt Szentpétery Tibor is, a Pastelpiano blog

által közölt részletes interjúban így emlékszik vissza erre az útra:

„1996-ban visszamentem a Don-kanyarhoz. Fájdalmas. Fél évvel sebesülésem után egy nap alatt több mint 40 ezer ember halt meg. Hogy összesen mennyien, azt nem lehet tudni. Egy biztos: több tízezerrel az ezer fölött. Négy éve láttam a tömegsírok nyomait, rátaláltam arra a helyre, ahol megsebesültem. Tisztán kiemelkedik az egykori futóárok a maga elszíneződött vörösés zöldjével. Egyik 42-es fotómon a szélmalom épen állt, előtte a rohanó, állig felfegyverzett, akcióban lévő rémült katonák. Ma a szélmalomból már csupán csak az alapzat kivehető...”

Különös felelősséget adott a Don kanyarhoz való viszonyának, közéleti aktivitásának serkentéséhez az a több mint 700 fénykép, amit tudósítóként a Don kanyarban készített. Egyedülálló képanyagáról csak véletlenül szereztek tudomást a közgyűjtmények is:

„Néhány évvel később muzeológusok jöttek fel hozzám, hogy az 1956-os forradalomról készült fotóimból válogassanak ki egy kiállításra valót. Egyikőjük véletlenül a nyitott könyvszekrényre pillantott, és meglátta az albumba rendezett háborús képeket.

– Önnek vannak doni képei? – kérdezte. Vannak – válaszoltam. Még fél év sem telt el, a Várban kiállítást rendeztek a Don-kanyarnál készült képeimből, amely hét hónapon keresztül nyitva volt.”⁵

A Hadtörténeti Intézet és a Magyar Nemzeti Múzeum is felismerte milyen egyedülálló kincsről szerzett tudomást, így születtek a Don kanyaros fényképkiallítások, amelyekkel Szentpétery Tibor egyedülállóan tudott hozzájárulni az em-

⁵ <http://pastelpiano.blogspot.hu/2012/11/az-életmento-leica.html>

lékezet ápolásához. Ez a felfedezés egyben annak a különös vetélkedésnek a kezdetét is jelentette, amelyben a két nagy közgyűjtemény igyekezett megszerezni Szentpétery Tibor fényképeit, saját archívumuk számára, minden bizonnyal a legjobb szándékok által vezérelve.

Kósa Judit így méltatja a 2003-ban rendezett nagyszabású Don-kanyar kiállítást a Hadtörténeti Múzeumban, amely az át-törés 60. évfordulójára készült:

„Dr. Szentpétery Tibor haditudósító egész katonai karrierje kibontakozni látszik az üveg mögé került néhány személyes emlékből. Fél évszázad után is összeszoruló gyomorral nézzük a szétroncsolódott fényképezőgépet, a szétlőtt kulacsot és a levágott ujjú, véres zubbonyt. Még akkor is, ha egy korabeli fotón jól látni magát a tartalékos zászlóst is, amint felkötött karral a telibetalált masinát vizsgálhatja. A kiállítás semmit sem magyaráz túl, egyáltalán, alig magyaráz. A látvány hivatott mindent elmondani. A kormányzó hadparancsa, a hátrországnak szánt, ömlengően drámai, hősiess küzdelemről szónokló plakátok és mellettük Jány 1942 júniusában kelt levele, amelyben szüksézávú mondatokkal a nehézségekről szól, és a téli ruha meg a füstölt szalonna utánpótlását sürgeti. Az itt kiállított fotók a front hétköznapi pillanatait mutatják. Az őzikét dédelgető borostás és piszkos honvédeket, a friss kenyérbe boldogan beleharapó suhancot, meg azt a katonát, aki szinte megsi-

mogatja a táborigyűjtés utótt-kopott levél-szekrényét.”⁶

„Én soha nem megbízásból fényképeztem. Azért készítettem a felvételeket, mert úgy éreztem, az esemény mond valamit. És énnekem a fényképezőgép mindig a lételemem volt.”⁷

Felhasznált irodalom:

Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Budapest 1978.

Szabó Miklós: A Ludovikától a Magvetőig. <http://beszelo.c3.hu/98/10/13szab.htm>
Csordás Lajos: A haditudósító békében kariatidát fényképez Népszabadság, 1997. november 26.

Stemlerné Balogh Ilona: Haditudósító kiállítás <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/92-09/ch09.html>

http://www.magyarkronika.com/rovid_hirek/00506.htm

<http://pastelpiano.blogspot.hu/2012/11/az-eletmento-leica.html>

Méry Zsuzsa: A tudósító. Dokumentumfilm operatőr: Kiss Róbert. 1956-os Intézet Budapest 1999.

Sára Sándor: Pergőtűz. Dokumentumfilm sorozat 1-24. operatőr: Kurucz Sándor MTV 1982.

Kóthy Judit: Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm MTV 1990.

⁶ http://www.magyarkronika.com/rovid_hirek/00506.htm

⁷ Méry Zsuzsa: A tudósító. Dokumentumfilm 1999. 45 perc

Zeneagapé

2013. november 24-én az örmény katolikus templomban, (Budapest XI., Orlay u. 6.) a 16,30 órakor kezdődő szentmise után, melyen Szilvay Ingrid előadóművész kápráztatja el közönségét. Minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Szongoth Gábor szervező

„Az ember, akit nem győztek le” (Invictus, 2013 október)

Az Urmánczy Nándor-emlékpad újraállítása

Tisztelet a nemzeti összetartozás gondolatát hirdető államférfi előtt

A Hargita megyei Maroshévízen 1868-ban született Urmánczy Nándor politikai és közéleti tevékenysége rendkívül sokoldalú volt. Célját és lényegét tekintve azonban mind egy kérdés, a nemzeti összetartozástudat és cselekvőkészség megőrzése iránti elkötelezettség gondolata köré csoportosítható. A szászrégeni választókerület küldöttként tizenhat éven keresztül (1902-1918) volt tagja a magyar képviselőháznak, ahol nemzetét és szülőföldjét igyekezett szolgálni. Aktív képviselői tevékenységének köszönhetően fejezték be és adták át – többek között – 1909. október 29-én a székely körvasút Szászrégen és Gyergyószentmiklós közötti szakaszát, amely a Székelyföld gazdasági fejlődésében jelentett mérföldkövet. Az első világháború ideje alatt 1917-ben önként vállalt be katonának. Negyvenkilenc évesen a 9-es honvédhuszárak önkéntese lett, és a bukovinai fronton teljesített szolgálatot. Hősiességéért vitézségi érmet kapott. 1918 októberében kormánybiztossá nevezték ki és Pólába küldték, hogy az ott szolgálatot teljesítő mintegy húsz ezer magyar tengerész helyzetéről készítsen jelentést. Ugyanezen

Az ünnepség résztvevői

év novemberében Budapesten Jancsó Benedekkel, zilahi Sebess Dénessel és Ugron Gáborral közösen megalakították a Székely Nemzeti Tanácsot.

Az impériumváltást követően Urmánczy távozni kényszerült szülőföldjéről. A trianoni döntést követően nevéhez fűződik a Védő Ligák Szövetségének megalapítása, amelynek két fő kezdeményezője: a pesti Szabadság téren felállítandó Észak, Dél, Kelet, Nyugat elnevezésű szoborcsoport, valamint a „Nemzeti Hitvallás és Jelmondat” megalkotására vonatkozó pályázat kiírása volt. Az ő indítványára született a nemzeti összetartozást jelképező, a Szabadság téren 1928-ban felállított Ereklés Országzászló, és annak egész Magyarországra kiterjedő mozgalma. Ennek eredményeként a két világháború között több mint ezer országzászlót állítottak fel. Az Ereklés Országzászló Mozgalom egy hatalmas nemzeti gondolat, a nemzeti egyiüvé tartozás érzésének meghatározó kifejezőeszköze volt. Benne testesült meg mindaz, ami akkor minden magyar ember szívében ott lakozott: a vágy a nemzeti újjáépítés és cselekvőképesség újbóli megteremtésére.

Fülöp Ákos megszentelte az emlékművet

Urmánczy Nándor politikai folyamatokban és eseményekben betöltött szerepét a marxista és posztmarxista történetírás minden eszközzel igyekezett elhallgatni és eltorzítani. Urmánczy végigélte mindazt, ami a XX. századi magyar történelem szempontjából sorsfordító esemény volt. Tanúja volt az ország háborúba lépésének, a forradalmak korának és hazánk katonai megszállásának. Fennmaradt ugyanakkor 68 kötetes naplója, amely kortörténeti dokumentumot olvasva nemcsak egy nagyszerű államférfi és egy aktív közéleti tevékenység bontakozik ki előttünk, hanem egy nagyon szeretni való ember lényé is. Magyar volt, aki szenvedélyesen szerette fajtáját és hazáját, és ebben nem ismert megalkuvást. Egy adottság és két erény, amelyek közül bármelyikért sokat lehetett szenvedni a XX. században. És néha, nagyon ritkán, boldognak is lehetett lenni. Neki mindkettőből kijutott.

Urmánczy Nándor 22 évi kényszerű távollét után, 1940. október 23-án tért haza Maroshévízre. Szülőföldjén nyolc boldog napja volt, amely részben pótolta számára a 22 évnyi kényszerű száműzetést. 1940. október 31-én – a reggeli után – unokája, Urmánczy Gizella holtan találta szobájában, kedvenc karosszékében ülve, amely a Marosra tekintő ablak előtt állt. Ahogy Herczegh Ferenc, a kor írófejedelme írta róla: „A számkivetés fájdalmat még elbírta, de belehalt a boldog viszontlátás izgalmaiba.” Teste most a család maroshévízi kriptájának csendes lakója, de emlékezete ott él minden öntudatos magyar ember lelkében.

Halálát követően tiszteletére az Erdélyi Férfiak Egyesülete 1942. október 25-én – kedvenc platánfája alatt – emlékpadot állított a Margitszigeten. Az alkotást, amely a Szabadtéri Színpad mellett, a romok felett álló Szent Mihály kápolna és a Pest felé néző parti sétány által határolt parkrészen, az évszázados platánfák árnyékában állott, a ditrói születésű

Az Urmánczy emlékpadon ül (jobbról balra): *Tarlós István főpolgármester, Dr. Gortvay István unoka, Németh Szilárd Budapest kulturális és turisztikai tanácsnoka, Csepel polgármestere, Czirják Károly (Maroshévíz)*

Siklódy Lőrinc készítette. A pad egyik oldalán csobogó, másik oldalán pedig egy kis oszlop állott, amelyet három mélyített dombormű díszített. Egyiken a politikus portréja, a másodikon az Ereklés Országzászló előtt szónokoló Urmánczy, a harmadikon pedig az Erdélyi Férfiak Egyesületének címere volt látható.

Urmánczy Nándorra, az egykori országgyűlési képviselőre és a XX. század egyik jelentős közgondolkodójára ma annak ellenére egyetlen jel sem emlékeztet a fővárosban, hogy nemzeti összetartást erősítő tevékenységét többségében itt fejtette ki. Szülővárosában, az erdélyi Maroshévízen, a katolikus templom kertjében 2011-óta szobra áll emléket élvülhetetlen érdemeinek. Budapest régi adósságát törleszti akkor, amikor emléket állít egy olyan államférfi számára, aki tevékenységét a magyar nemzet feltételén szolgálatában fejtette ki.

(Szerk. megj.: Az Urmánczy emlékpad újrafelállításának ünnepsége 2013. október 1-én 14 órakor zajlott a Margit-szigeten, melynek során *Fülöp Ákos* atya örmény katolikus rítus szerint megszentelte az emlékművet. Az erdélyi örmény gyökerű család meghívására a rendezvény meghívottja volt *dr. Issekutz Sarolta* EÖGYKE elnök is.)

1942 október

Urmánczy Nándor-emlékmű állítás

Részletek a *Pesti Hírlap* 1942. október 27-én megjelent tudósításából

A Margit-szigetnek a Szabadtéri Színpad bejárájának jobb oldala, a romok felett álló kis kápolna és a Pest felé néző parti sétány által határolt parkrészen, a nap-sütéses őszi verőfényben úszó évszázados fák sárguló lomjai alatt sokszázan gyülekeztek vasárnap. Itt avatta fel az Erdélyi Férfiak Egyesülete a Székesfővárosi Közmunkák Tanácsának támogatásával az Urmánczy Nándor emlékezetére felállított padot és oszlopot [...].

E helyen pihent meg sokszor harcai közepette Urmánczy Nándor, kedvenc fájának árnyékában, amikor már Erdélytől szülőföldjétől végleg elszakította a magyar sors kegyetlen változása és nem jutathott többé szülőföldjére.

Az avatóünnepségen ideiglenes felállított Országzászló-lobogó most mégis a sírjánál, Maroshévízen hirdeti majd, hogy küzdelme nem volt hiábavaló. Itt állítják fel ugyanis az ünnepség után. A művészi domborműveket Siklódy Lőrinc szobrászművész alkotta.

Az avatáson ott voltak Urmánczy Nándornak még életben lévő régi képviselőtársai közül többen: így Barabás Samu volt kolozsvári esperes és mások. A hazafias egyesületek küldöttségei, a székesfővárosi és más erdélyi testületek élén Pávay Vajna Viktor ny. altábornagy, Kolossváry Bálint egyetemi tanár, dr. Avedik Félix, a marostordaiak küldöttségei, ott voltak vitéz Rátvay Imre ny. vezérőrnagy, Dalmady Ödön miniszteri osztályfőnök, dr. Légrády Ottó főszerkesztő, Gortvay Tibor, dr. Grill Lóránt és mások.

Dr. Sándor László ny. főkapitány mondott az EFE nevében avatóbeszédet. [...] Utalt azokra a súlyos nehézségekre, amelyekkel harcaiban, Trianon után, különösen az első évtizedben az antant állandó tiltó rendelkezései miatt meg kellett küzdenie, hogy a magyar feltámadás gondolatát ébrentarthassa.

A Felvidékiek nevében Kalmár Elek ny. tankerületi főigazgató vázolta Urmánczy Nándor munkásságának jelentőségét Erdély háláját Dr. Dániel Áron, az Országos Magyar Sajtókamara főügyésze tolmácsolta megkapó szavakkal, majd a felszabadult délvidékiek nevében dr. Fall Endre a Revíziós Liga igazgatója méltatta Urmánczy Nándor döntő szerepét a magyar feltámadásban való hit felébresztésében még akkor, amikor a menekültek ezrei lepték el a megszállott területekről kétségbeesetten a megmaradt országot.

Az Ereklés Országzászló Nagybizottsága nevében dr. Cselényi Pál országgyűlési képviselő mondott köszönetet az emlékmű megalkotásáért, mint annak a testületnek a társelnöke, amelynek élén Urmánczy Nándor munkásságát folytatta. A Közmunka tanács nevében Koffka Péter műszaki tanácsos vette át az emlékművet.

Végül a koszorúk elhelyezése következett, amelyek során a Pesti Hírlap, a cserkészparancsnokság, leventék és több egyesület koszorúját tették le.

(A szöveg a korabeli helyesírással írt, szó szerinti cikket tartalmazza.)

Ma 99 éves Senkálzsky Endre

Senkálzsky Endre 1939. szeptember 1-jétől tagja a kolozsvári magyar teátrumnak, amelynek igazgatója is volt a legnehezebb időkben. Tanított a kolozsvári Magyar Művészeti Intézetben, azaz a Színművészeti Főiskolán. Rendezett is, többek között az 1977-es nyugdíjaztatása után tizennégy darabból álló görög tragédiásorozatot mutatott be.

Tanulmányait 1935-1937 között végezte Hetényi Elemér színiiskolájában. Szabadkai József, majd Jódy Kámlly színtársulatában játszik (1937–1939), 1939-től a kolozsvári Thália, a Magyar Színház, a Nemzeti Színház, az Allami Magyar Színház tagja. 1948–1949 között a kolozsvári Állami Magyar színház művészeti igazgatóhelyettese. Vendégként Szatmáron, Nagyváradon, Marosvásárhelyen szerepel, Szatmáron és Nagyváradon rendez is. 1949-1954 között a Kolozsvári Színművészeti Főiskola előadótanára, 1964-1969 között a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója. 1977. július 1-jén nyugdíjba ment, de megszakítás nélkül tovább játszott 2010-ig, kilencvenhat éves koráig, így hosszú ideig Európa egyik legidősebb aktív színésze volt.

Senkálzsky Endre, mindenki Bandi bácsija nyolcvankét éve lépett először színpadra. 1992-től a Kolozsvári Állami Magyar Színház Örökös tagja. Együtt dolgozott többek között Janovics Jenővel, Harag Györggyel, Tompa Gáborral, Vlad Mugurral. A Kolozsvári Állami Magyar Színház több mint hatvanöt előadásában játszott.

Tíz évvel ezelőtt, 2003-ban a Magyar Játékszíni Társaság Életműdíjának átadá-

sakor a következőket mondta: „Én hiszek abban a szigorú felelősségben, amivel az életnek, a közösségemnek tartozom. Én a színházat nem kellemes dolognak látom, hanem kemény, éber, fájdalmas keresésnek, a rend, a tisztesség, a világosság, az igazság keresésének. Nem tudjuk, hogy milyen lesz a jövő színháza, de felelősek vagyunk a jelenéért. Ránk az a nemese feladat hárul, hogy kimagasló művészeti tettekkel tiltakozunk minden megalakulás ellen. Csak az lehet vesztes, aki feladja a harcot, hiszen felejthetetlen elődeinktől útmutató szilárd erkölcsi meggyőződést, hitet és biztatást kaptunk. Ők adták át stafétaként a gondolat, a lélek és a szó fáklyáját, hogy méltóképpen és méltósággal adhassuk át az utánunk jövőeknek. Mert ennek a lángnak, a lélekbe öltözött hitnek, a gondolatba öltözött felelősségnek, a szóban, az édes anyanyelvben született lángnak soha nem szabad kialudnia.“

Nagyon boldog születésnapot kívánunk!

(Kolozsvári Állami Magyar Színház, Sajtóközlemény – 2013. ok. 3.)

Bálintné Kovács Júlia

Örménymagyar családok a Beszterce-Naszód megyei Óradnán és Borberekén

Óradna Naszódtól 41 km-re, északkeletre, a Radnai-havasok déli, a Borgói-hegység északi lábánál, a Nagy-Szamos két partján fekszik. Szomszédja a „legendás” Borberek, ide járt pihenni felejthetetlen költőnk Reményik Sándor, aki számos versében örökíti meg e varázslatos táj szépségét.

Több évtizedes kutatómunka után *Silvestru Leontin Muresanu*, aki Radnán és környékén volt tanító, 2001-ben megjelentette 804 oldalas munkáját a Tinerama kiadónál: **Dictionar** (fonetikusán: dikcionár) **Genealogic Rodean 1690–1990** címmel. Magyarul a címe lehetne: Radna geneológiai szótára 1690–1990 között. Könyve tartalmazza a borbereki családokat is.

Ebből a rendkívül alapos, anyakönyvi kivonatok adatait feldolgozó műből írtam ki azoknak a családoknak a nevét, akik véleményem szerint neveik, foglalkozásuk, származási helyük, vagy rokonaik neve alapján örmény gyökerekkel is rendelkeztek.

Bányai család. A 19. század végén, 1870-ben Désről az ottani örmény családból három testvér: András, István és Tódor telepedett le, mint kereskedő Radnán. Az egyikük fia, Károly vitte tovább a nevet, aki ott is maradt élete végéig. A két házukból egyik összeomlott, a másikat az új tulajdonos átalakította. Magyar utód nincs.

Bárány család. Bárány Gregorius Antonius Bárány és Mária fiaként született 1854-ben. Huszonnégy évesen 1878-ban nősült, Tersánszky Caterinával kötött házasságából született fiának, Bárány Antalnak nyolc gyermeke volt, akiknek leszármazottai közül senki sem él ma Óradnán.

Kabdebo család. Az 1832-ben született Kabdebo Jakab került bányászként Óradnára. Borberekre nősült. 1887-ben, alig 54 évesen tüdőgyulladásban halt meg. Nyerusan vezetéknevű feleségétől született hat gyermeke közül három fia is volt. Ma is élnek Borberekén Kabdebok, de nincsen közöttük fiú, aki továbbvinné a nevet. Az 1879-ben született Rozália örmény anyától (Bárány Mária) született fiúhoz ment feleségül, elhagyták Radnát, Dorna Vátrán telepedtek le.

Karácsonyi család. Karácsonyi Simon és János voltak az elsők, akik 1860 után költöztek át a közeli településekről az akkor fellendülőben lévő „bányavárosba”, Radnára. Mindketten Karácsonyi András kereskedő és Turcsa Anna fiai voltak, és folytatták az édesapjuktól megtanult szakmát, kereskedők lettek. Az 1848. október 10-én született Karácsonyi Simon 1878-ban nősült örmény gyökerű családból. Feleségül vette a 23 éves Flore Annát, Flore Kajetán és Szenkovics (Semkovics) Mária leányát. A lány családja is kereskedő volt egy közeli faluban. Karácsonyi Simon egyik lányának, Vilmának életét követem nyomom, aki 1882. október 27-én született, és 1901-ben feleségül ment a nála húsz évvel idősebb, – tehát 1860-ban született –, de örmény gyökerű Amirás Antalhoz. Ez az Amirás család is a környéken élt, Antal szülei Amirás Joachim és Harmath Katalin voltak.

Karácsonyi János 1840-ben született, felesége Korbuly Mária volt. Gyermekeik már Radnán születtek, Irma 1874-ben, ő a kolozsvári születésű Csegezi Árpádhoz ment

feleségül, és három gyermekükkel együtt Kolozsvárra költöztek. Az 1876-ban született Ernő 1914-ben lelte halálát, gyermektelenül halt meg, vele kihalt a Karácsonyi név Radnán.

Pár évvel ezelőtt még láttam a központban lévő sarokházat, amelyben a néhai Karácsonyi-bolt működött, de ma már hült helye van.

Ostian család. (Osztián, Osztian) Osztián János, a Szamosújvárról érkezett mészáros az egyetlen olyan óradnai polgár, aki örmény-katolikus vallásúként van bejegyezve Muresanu úr könyvében az anyakönyvi kivonatok alapján 1896 szeptember 26-án, mikoris feleségül vette Kmetty Paulinát. Fiuk Ostian Eugen családja román.

Ostian József is mészáros volt Óradnán. Utód nélkül maradt a család, barátom

Osztrovszki Erzsébet szüleinek szomszéd-ságában, a Szamos partján volt a házuk, telkük. Kézenfekvő volt, hogy Erzsike és férje tartották, gondozták és temették el Ostián Józsefeket, és örökölték a telket, amelyen nagyon szép házat építettek.

Napjainkban S. Osztrovszki Erzsébet az óradnai magyarság lelkes összetartója, a „nemzet napszámosa”, az Óradnai Magyar Napok fáradságot nem ismerő szervezője.

Ötvös család. Csak onnan következtek örmény gyökereikre, hogy a Borberekre nősült Ötvös Béla kőműves és festő lánya, Ötvös Erzsébet Szenkovics Gergelyhez ment feleségül. Gyermekük Attila és Árpád korán árvaságra jutottak apjuk halála után. További sorsukról nem ír a „fáma”.

Közösségi élmény

Zártkörű vetítésen, csaknem telt ház előtt, szeptember 30-án mutatták be a Kecskemétfilm és a Docler Video Productions koprodukciójában készült „A jókedvű örmény temetése” című animációs filmet az Uránia Nemzeti Filmszínházban. A számos örmény önkormányzati képviselővel, a Fővárosi Örmény Klubból jól ismert erdélyi örmény gyökerű EÖGYKE taggal együtt végignézt film a kikapcsolódás mellett egy újabb közösségi élményt is jelentett. A filmet a nézők figyelmébe ajánlotta *Orosz István* Kossuth-díjas grafikus, filmrendező, közreműködött *Herczku Ágnes* és zenekara.

A 20. században élt Hunyady Sándor író, drámaíró novellájának alapötletére épülő, közel félórás rajzfilm alkotója *Szilágyi Varga Zoltán*. A Balázs Béla-díjas filmrendező a kolozsvári Képzőművészeti Főiskola grafika szakán, majd a bukaresti Színház- és Film-művészeti Főiskola animációs filmrendező

szakán szerzett diplomát, a kecskeméti animációs filmstúdió rendezője. A film gyártása 2004-ben kezdődött a Kecskeméti rajzfilmstúdióban, és kisebb megszakításokkal egészen 2013 augusztusáig tartott. A képes forgatókönyv a világ legnagyobb animációs filmfesztiválján, a franciaországi Annecy Animációs Nemzetközi Filmfesztiválon nyerte a nagydíjat.

A díszbemutató utáni fogadáson Szilágyi Varga Zoltán nem tudott választ adni arra a kérdésemre, hogy stábjában van-e erdélyi örmény gyökerű. A rendező szerint a családi film az élet szeretetéről szól: „Egy életvidám örmény borkereskedő a téli hófúvás miatt a saját temetéséről is késik. Ezért a búcsúztatására messziről érkezett nagyszámú rokonság gyászhangulatát fokozatosan felváltja a találkozás öröme. A keserűséget a vigasz felvillanása váltja fel, a sötét színeket az ironia és a humor könnyed hangvé-

tele. A filmben drámai erővel egyesül a humor és a tragikum. Mindezek vizualizálása eredeti zenei szövetbe ágyazva tárul a közönség elé.”

Elbeszélgettem a film zenéjét szerző *Melis László* zeneszerzővel is, aki elmondta, hogy az elhangzott dallamok egy része Erdélyben

gyűjtött régi népdal, a befejező dal pedig egy eredeti, negyedik századi örmény altató. A zeneszerző nagy hozzáértést bizonyítja, hogy a film dramaturgiájába jól illesztette be a különböző szerkezetű dalokat.

A rajzfilmet hamarosan vetítik a filmszínházak. (Béres)

Ünnepi szentmise, keresztelő és bérmálás örmény nyelven

Fülöp Ákos atya és Avedik Hovannisiján atya

Az öt gyermek és a rokonság

Október 6-án koszorúzásra gyűltünk össze az örmény katolikus templom falán elhelyezett Hősök falánál. Ákos atya ünnepi beszéde után elhelyeztük koszorúinkat az aradi vértanúk emlékplakettjei alatt. Az ünnepi szentmisét ismét *Avedik Hovannisiján* atya, a bejruti XIX. Nersesz Bedrosz örmény katolikus pátriárka titkára tartotta, melyen közreműködött Ákos atya, *Zsigmond Benedek* diakónusként, valamint az *Imperatrix énekegyüttes*. A szentmise után öt gyermek megkeresztelésére, egyúttal bérmálására került sor örmény katolikus rítus szerint igen nagy érdeklődés mellett (balról): *Rozsos-Macskásy Ákos Nigol* (*Macskásy-Orgován* és *Rozsos család*), *Sinka Dániel* és *Sinka Sára* (*Issekutz-Balogh-Sinka család*),

Sinka Sára bérmálása

Szongoth János Máté (*Szongoth és Maksa család*) és *Eszes Hunor Amira István* (*Kövér és Eszes család*) örmény katolikusokkal bővült örmény gyökerű közösségünk. Az ünnepi estet szeretetvendégség zárta.

Szeretettel köszöntjük az örmény katolikus gyermekeket, keresztzüleiket, szüleiket és nagyszüleiket. M

(Fotók: Balabanian Harry)

Imperatrix énekegyüttes

„Hozzalépett s reaült”

Mindazt, amit most leírok, valójában talán egy nyelvészeti szaklapnak kellene írnom. De hát nem nyelvész vagyok, bár a varsói egyetemen tanultam lengyel nyelvészetet és összehasonlító szláv lingvisztikát. Magyart persze nem. (Igaz, máig emlékszem egy „magyar” kalandomra: ószláv egyházi szöveget kellett mai lengyelre fordítanunk, amelyet valóban cirill – és nem mai orosz – betűkkel írnak. Az „igo bozse” szókapcsolatot így tettem át lengyelre: „Isten igája”. Csakhogy magyar ésszel fordítottam – igen, mert az „igo” lengyelül semmit nem jelent, a szót nem ismerik. Ő, persze, az „jarzmo”! A kavarodás bennem onnan eredt, hogy a magyar a déli és az északi szláv nyelvekből – egy kissé más-más jelentéssel – egyaránt mindkét kifejezést átvette „iga” és „járom” alakban! S ettől is a magyar nyelv lett gazdagabb!)

Ez jut eszembe most, miután egyébként a „hossa” s „rea” – meg még jó néhány igeikötő – sorsáról akarok beszélni.

Jól ismert magyar igeikötőinknek ez az alakja (a „hossa” és a „rá” testvérei) valamiként üldözést szenvednek. És még jó néhány szófordulatot, kifejezést üldöznek. Könyvkiadók irtják, lektoraiak átírják. Kivételt csak Tamási Áron művei jelentenek, esetleg – ahol használja őket – Sütő András írásai. (Lám, írás közben még az „őköt” szóalakot is aláhúzta számítógépem helyesírási programja.)

Vajon itt kezdődik a baj?

A korszerű magyar helyesírás nagy harcosai, Kazinczy, majd Kölcsey Felső-Tisza-vidékiek voltak. Azon a tájon nem igazán ismerték a zárt „ë” hangot, amely például Szeged körül enyhe „ö”-re vált. (Egy tápéi, beszédhibás gyermek – ez saját tapasztalatom – még nem tudta kimondani rendesen az „ö” hangot, ugyanakkor gyönyörű „őző” nyelvjárásban beszélt. Hiszen nem „ö” hangot mondott, amikor az iskolapéldának számító mondatot kimondotta: „észem kënyeret mëggyel”. „Ë”-t mondott, csak egy kicsikét még zártabban, vagyis „ő”-zött. Ennek persze a mai, átlagos magyar fül szerint úgy kell hangoznia, hogy „öszöm kënyeret möggyel”. Igen jó fül kell hozzá, hogy az ember az „ö” hangot megkülönböztesse a zárt „ë”-ből születő, „őző” tájnyelv „ö”-jétől.)

De a nyelvújítás idejében a leginkább „ë”-ző nyelvjárásokat, az erdélyi székelység, Kalotaszeg, a Küküllő- és a Maros-mente tájnyelveinek zárt „ë” hangját kihagyták az írásból. Meg még jó néhány tájnyelv írásmódjából. (A továbbiakban e hang jelölését csak a néprajz, elsősorban a dalkincs kutatói alkalmazták s alkalmazzák ma is.)

Ez önmagában mégsem volna baj.

Vagy az-e a gond, hogy a magyar helyesírás hangzójelölése vegyes rendszerű? Tehát kétféle megoldást alkalmaz. Az egyik vélet az angol, amely a latin ábécéhez nem csától vesszőket, pontokat a betűknél, hanem betűcsoportokkal jelöli különféle hangjait. (Lásd „th”, „wh”, vagy „ow”). A másik véglet a cseh: a latin ábécé betűit oly sok jellel látta el, hogy minden cseh hangnak megfelel valamelyik. (Lásd: „č”, „ř”, „š”). A magyar – mint egyébként a legtöbb latin betűs nyelv – vegyes rendszerben alkalmaz betűcsoportokat is, betűkhöz kapcsolt pontokat, vesszőket is. (Cs; sz; ly; és ó; ő; ú; stb.)

De bizonyára nem ez a baj forrása.

A nagyobb baj inkább másutt rejlik: ez pedig az egész magyarság (nem csak a mai Magyarország!) iszonyú Budapest-centrikussága. Sok okot lehet felhozni, hogy miért történt így, s a legtöbb ok igaz is. Az egyik legfontosabb talán az, hogy évszázadok óta létezett a „fent, Budán” vagy „felmegegyek Budára” képzelet a magyar nyelvben – mintegy a lelkileg létező főváros megbecsüléseként. Buda tehát a nemzeti képzetben valamiként „fent volt”, hiszen a Mátrában vagy a Hargitán egyaránt azt mondták: „fent, Budán”, holott sok száz métert mentek lefelé, ha valóban Budára akartak „felmenni”.

Közben viszont Buda is, a helyét jószerivel átvevő Pest ugyancsak sváb, osztrák, szlovák, cseh, szerb, zsidó és görög betelepültekkel telt meg, akik a 19. század során nagyrészt tisztességgel elmagyarosodtak. Természetes, hogy ez nyelvi, szóhasználatban és kiejtésben megnyilvánuló alakulást jelentett. Egyszerűsödést. Félig angol kifejezéssel élve egy „pidzsin-magyart” hoztak létre! Tehát a budapesti nyelvből már jó százvalahány éve kiveszett minden különös szín. (Ahogy tartották s tartják ma is: a „vidékiek” szóhasználat és kiejtés.)

De mi az, ami igazán baj?

Nem az, hogy így történt, hiszen az egységesülő kultúra ösztönösen az egységesülő kiejtés felé törekszik. De az baj, hogy elfeledkeztünk minden másról. Minden tájnyelvről. Némelyiket ugyan felkaptuk, de csupán, mint egy-egy szerző sajátját. Pedig ezeket használják, városokban és falvakban egyaránt. (Fiatal koromból emlékszem egy szomszéd családra, akik a Hajdúságból jöttek Budára: a nálam 10-15 évvel fiatalabb gyermekek még azt kiabálták a folyosón: „ídesanyám!”)

Térjünk irodalmi vizekre. Sohasem felejttem el azt az 1980-as évek eleji előadást, amikor a Sepsiszentgyörgyi Magyar Színház (akkor így hívták) elhozta (talán a Víg-színházba) Sütő Andrástól az „Egy lócsiszár virágvasárnapja” című színdarabot. Máig emlékszem arra, ahogyan a budapesti közönség pontosan értette az elhangzó szöveg minden szavát! Tudom, ott voltam: nem csak erdélyi származású volt a nézősereg, hanem mondhatni „sült budapestiek”! S élvezték a székely, „ë”-ző kiejtést, az összes „rea” s „hossa” igeikötővel együtt (a „rá” és „hossa” helyett).

Később láttam a Nemzetiben ugyancsak Sütőtől a „Szuzai menyegző”-t, majd az „Advent a Hargitán” előadását (ezt ráadásul két olyan, nem erdélyi származású színésszel, akinek azonban volt füle a székely beszédre: Agárdi és Sinkovits) s a közönség értette minden szavukat! Most mesélik, hogy Tamási Árontól a „Vitéz lélek” előadásán a jelenlegi Nemzetiben csak úgy suvadnak a „rea” és „hossa” igeikötős igék, s a közönség – most sem kizárólag erdélyi származásúak, hanem egykori svábok, karinthiai osztrákok, szerbek, stb. leszármazottai, azaz „sült budapestiek” – ért minden mondatot.

Vajon meddig tart még ez a mánia, hogy írott szövegben – az amúgy igencsak művelt, mert könyvet kézben tartó – olvasót attól féltik a kiadók, hogy nem érti meg a budapesti aszfaltnyelvtől eltérő, egyébként élő magyar nyelvet? Másként szólva, miért kellene valamelyik tájnyelvet kizárólag egy-két szerző kizárólagos találmányának vélni? Azért-e, mert a kérdésben nem írhatom így: „azért-ë”? De azt, hogy „rea” s „hossa” még a ma használatos ábécé szerint is leírhatom! Vagy mégsem?

dcs

Felhívás

Az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) elkezdte az Erdélyben élő és innen elszármazott örmények helyzetének szakszerű feltérképezését és feldolgozását. A felmérés célja az örmény identitás, az érdeklődési körök és igények felkutatása a jövő építése céljából, a történelmi és családfakutatások segítése.

A szokásos papír formában eljuttatott kérdőív mellett (amit szándékunkban van mindenkire eljuttatni) a felmérést nagyban megkönnyíti az elektronikus változat, amelyet a következő adatlapon lehet elérni:

facebook.com/emosz2013, vagy egyszerűen a saját Facebook oldalon az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége-re való rákeresés útján.

Bízunk abban a pozitív hozzáállásban és segítőszándékban, amellyel mindenki a maga módján az erdélyi magyar-örménység életének szervezését segíti, és köszönjük, hogy kitölti az adatlapot.

dr. Puskás Attila elnök, EMÖSZ

Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió

várjuk szeretettel

Helyszín: a XI. Bp. **Gazdagrét-Csíkihegyek Általános Iskola**
fsz. technika terme. 1118. Bp. Csíki-hegyek u.13-15.

Időpont: 2013. október 7-től hétfőnként **16 órától 18 óráig gyermek** alkotóműhely,
18 órától 20 óráig felnőtt stúdiófoglalkozás.

Részvétel: anyagköltség, támogatásoktól függően változhat.

4000Ft/hó gyermekeknek, **5000Ft/hó** felnőtteknek Testvérkedvezmény!

Lehetőséget nyújtunk az **ötvös** kézműves technikák, mint **ékszerkészítés**, vörösréz és sárgarézlemez **domborítás**, **forrasztás**, **öltözködés-kiegészítők** készítésére, **tűzzománcozás**, **huzaltechnikák**, **kőfoglalás** megismerésére és kipróbálására. Szentpéteri alkotóműhelyünkben igazi **egyedi** alkotások születnek, melyeket kiállítunk **kiállításainkon**, kiegészítik **játszóházaink**, táboraink.

Az elkészített tárgyak a **tanulók tulajdonát** képezik.

Ígény szerint különböző művészeti szakiskolákra **felkészítő tanfolyamot** indítunk.

Mindenkiben ott az alkotó ember, mi ezt igyekszünk felfedezni és kibontakoztatni.

Jelentkezés: **Borosnyay Klára** ötvösművésznél

T.: 06 20 534 1563 borosnyay.klara@szepteteri-studio.hu www.szepteteri-studio.hu

Balogh Anikó

„Azért vagyunk a világon...”

Barangolás Bácskában, Bánságban, Bánátban, Torontálban, Vajdaságban (3. rész)

Augusztus 6. kedd – napsütéssel virradt ránk Tóthfaluban. A kollégium előtt Szabó Dénes – kegyetlen kínzásokat követő mártírhalált halt – plébános mellszobra mosolygott ránk egy téglatalapzat tetejéről. Körülötte üde zöld, virágos parkocská, közepén dísz-tavacska, melyből az élet jeleként ki-kibukkan néhány fickándozó hal.

Az étteremhez vezető ösvény mellett a századfordulón élt módos földbirtokos gazda, országgyűlési képviselő, templomépítő és falualapító, kackiás bajszú Tóth József 2009-ben emelt mellszobra fogadja a vendégeket.

Tóth József mellszobra Tóthfaluban

Reggeli után idegenvezetőnk elmondta szülőfalujának történetét, majd egy kis séta során megmutatta nevezetességeit, értékeit és szépségeit. A napjainkban 650 lelket számláló falucska minden részében a törődés, gondosság, jó ízlés megnyilvánulásait észleltük. A falutérkép szép, faragott, lakkozott keretben, színes képekkel, szerb

és magyar nyelven tájékoztatja a kíváncsi idegeneket. A kollégiumhoz még épülőben lévő, de már működő iskola, több futballpálya, teniszpálya, sportpálya tartozik.

A katolikus templom mellett szoborpark, benne vendég-szobrászok művei láthatóak.

Hatodik koszorúnk ebben a faluban, a templommal szemben, a Délvidék legnagyobb turul emlékműve talapzatán lévő fehér márványtábla kampójára akasztottuk. A reggeli nap bearanyozta a madár kiterjesztett szárnyait, és megvilágította a táblán a magyar koronát, alatta a „Hiszek egy isteni, örök igazságban” feliratot is. Ismét jó alkalom nyílt a Himnusz eléneklésére, majd

Törökpolya katolikus temploma

integetős búcsút vettünk vendéglátóinktól és tovább indultunk a bácskai vármegyék székhelyei felé.

Az úton végig, mindenfelé sok gabonatórolót, gabonasiló tornyot láttunk, hiszen a bácskai földek mindig jó terméssel hálálták meg a művelést.

Többször áthaladtunk a Tisza fölött ívelő hidakon. Az autóbuszozást a nézelődésen kívül egymás megismerésére, bemutatkozásra is hasznosítottuk.

Csak áthaladtunk **Nagykikindán**. Szép, szecessziós házak, árnyas fasorok, a „Tündéerkert” idejéből –, de nem álltunk meg.

Déltájban betértünk **Töröktopolya** katolikus templomába, amely a környéken nevezetes csodatévő hely, ahol a Szűzanyát látták megjelenni. Óriási meglepetés, egyzersmind utunk egyik legemlékezetesebb vizuális élménye volt számomra a templom belseje! Nem más, mint Patay László, a ráckevei születésű, Munkácsy díjas festőművész alkotta a falakat borító freskókat 1990-ben. (Ő festette az egyik ráckevei katolikus templom freskóit is, aki azokat látta, mint én, műveit bárhol rögtön felismeri összetéveszthetetlen stílusjegyeiről.)

Az oltárkép előtt és két oldalán különlegesen színezett, aranyozott, fa asztal és bútorzat, barna, faragott padok, színes orgona a karzaton – az egyházi és népi díszítőművészet különös, jól sikerült keverék stílusában. A freskók fölött piros és zöld színnel festett, matyó, növényi girlandot ábrázoló, kazettás mennyezet ejtett ámulatba. (A Google és a Wikipédia ismeretterjesztők egyikében sem találtam utalást Pataynak ezekről a műveiről, sem töröktopolyai tartózkodásáról.)

Hetedik koszorúnkkal az örmény eredetű családban született Kiss Ernő – altábornagy, az 1848-as szabadságharc levezését követően Aradon kivégzett 13 vitéznőgyike – vörös márvány síremlékét tiszteltük meg **Eleméren**, a templom kriptájában. A kis, visszhangzó helyiségben különösen szépen hangzottak Szózatunk hangjai. A koszorúzás előtt az éppen felújítás alatt lévő templom felállványozott belsejében 13 gyertyát gyújtottunk, egyenként megemlékezve valamennyi aradi kivégzetről.

Koszorúzás Kiss Ernő síremlékénél Eleméren

A széles síkságon tovább haladtunk Torontál megye székhelye **Nagybecskerek (Zrenjanin)** felé. Ezt a várost a Bega csatorna összeköti Temesvárral, vízi úton szállították rajta a gabonát. Lakosságának 14 %a magyar. A városháza Lechner Ödön építette meg **Eleméren**, a templom kriptájában. A kis, visszhangzó helyiségben különösen szépen hangzottak Szózatunk hangjai. A koszorúzás előtt az éppen felújítás alatt lévő templom felállványozott belsejében 13 gyertyát gyújtottunk, egyenként megemlékezve valamennyi aradi kivégzetről.

A széles síkságon tovább haladtunk Torontál megye székhelye **Nagybecskerek (Zrenjanin)** felé. Ezt a várost a Bega csatorna összeköti Temesvárral, vízi úton szállították rajta a gabonát. Lakosságának 14 %a magyar. A városháza Lechner Ödön építette meg

Koszorúzás Nagybecskereken

tőművészetének remeke, neobarokk stílusú, három kupolával, Zsolnai tetővel.

Nyolcadik koszorúnkat a Székesegyházba, Lázár Vilmos – örmény származású honvédezzes, aradi vitéz – domborműve alá, nagy emléktáblája mellé, a Fővárosi Örmény Önkormányzat által 2012-ben rögzített fekete márványtábláskára rögzítettük, miután Issekut Sarolta, az EÖGYKE elnöknője rövid megemlékezést tartott.

Átkeltünk a Ferenc-csatorna egyik hídján, majd a Dunán, és áthaladtunk **Újvidéken** is, mielőtt **Péterváradra**, a hajdani ciszterci monostor erős várá alakított, hegytetőn magasló kulcs-erődítményéhez értünk. 1526 nyarán ott kezdte a Dunán való átkelést – útban Mohács felé – Szulejmán szultán hadserege, és elfoglalta a várat. Csak 1688-ban sikerült visszafoglalni tőle.

Dunakanyar Újvidéknél (a szerző fotói)

Felkaptattunk a hegyre, áthaladtunk a várkapukon. Az erődítményt jelenleg turisták látogatják, és élvezik a teraszról és bástyákról Újvidékre, valamint a Duna és a Tarcál hegység felé eléjük táruló, szép kilátást. Közben néhányan közülünk pihentek, nézelődtek, éhségüket és szomjukat oltották, körüljártam a bástya belső részét, és fényképeztem, például a „részes” tornyórát.

A fordított mutatójú óra Péterváradon

A nézelődést követően, már késő délután, több Száva-hídon és egy Duna-hídon áthajtva folytattuk utunkat Belgrád felé, majd a várost is elhagyva, a Temes hídján keresztül megérkeztünk második szálláshelyünkre, **Székelykévére**. Ez a falu a legdélebbi magyar „sziget” a „nagy szerb tengerven”. Itt kaptak letelepedési engedélyt a korábban Madéfalváról, a katonai behívs veszedelme elől menekült csángók, vagyis bukovinai székelyek. Itt látható a legdélebbi székely kapu és templom. Itt vártak bennünket vacsorával Dani Ernő vendéglője, és takaros házaikban, vetett ágyakkal vendéglátóink.

Augusztus 7-én, kedden a bőséges reggelitől jóllakva foglaltuk el üléseinket autóbuszunkban. Szerbia fővárosa, **Belgrád**, azaz **Nándorfehérvár** felé vettük az irányt. A Száva és a Duna összefolyásánál elterülő városnál találkozik a Kárpát-medence a Balkán-félszigettel. Szép természeti adottságai ellenére a várost csúnyának találtam. Még mindig magán viseli a belviszályok nyomait lebombázott és romosan hagyott házainak riasztó látványával. Idő hiányában csak a várat és az azt övező belvárosi parkot, a Kalemegdant, néhányan a Bajraki mecsetet néztük meg.

Pihenő a teraszon Nándorfehérváron

Nándorfehérvár csaknem egy évszázadon keresztül szenvedte a törökök – Magyarország elfoglalására irányuló – támadásait. 1456 tavaszán II. Mohamed szultán 150 ezres sereggel érkezett a vár ostromlására, és gyűrűjébe vonta azt. A római pápa déli harangszó elrendelésével hívta imára a keresztényeket a török veszély miatt, és elküldte Kapisztrán János itáliai teológust és hitszónokot, hogy hirdesse, és bűnbocsánat ígéretével szervezze meg a kereszties hadjáratot – segítsége ebben ki is merült.

Nándorfehérvári erőd

Hunyadi János tehetős magyar főúr, hadvezér saját költségén zsoldos hadsereget toborzott. Kapisztrán János a Délvidéken egyszerű, fegyverforgatásban képzetlen és gya-

Száva-Duna torkolat

korlatlan emberekből toborzott kereszties se-
reget. Hosszas, elkeseredett küzdelmet kö-
vetően – melyben mindkét ellenálló magyar
sereg megtette a tőle telhetőt – a török sereg
két tűz közé szorult, majd megfutamodott.

A keresztény világ megmenekült. A ró-
mai pápa a nándorfehérvári győzelem nap-
ját szent ünneppé nyilvánította, és a déli ha-
rangszó azóta is ezt a győzelmet hirdeti. A
csata emlékét a várban nagy, földön nyug-
vó, fehér kő őrzi, melyre szerb és magyar
nyelven vésték rá a dátumot és Hunyadi Já-
nos nevét. Ide nem jutott koszorúnk, néhány
szál mezei virágot helyeztünk el rajta.

A csata emlékköve Nándorfehérváron

A nándorfehérvári várból körülnéz-
ve ellátni **Zimonyig**, amely ma Belgrád
egyik kerülete. Ott látható az 1986-ban
állított Millenniumi emlékmű, a Hunya-
di torony.

Zimony, Hunyadi torony

Felkerestük ezt a hajdan határkőnek szánt
épitményt is. Talapzata 3 emelet magas, egy-
ben kilátóul szolgál. Rajta építése idején kar-
dot tartó, széttárt szárnyú turulmadár nézett át
a Száván, Nándorfehérvár felé. Azóta – bár a
toronyt meghagyták – Trianon után eltávolít-
ták róla Hungária ülő szobrát és a turult.

Miután kissé beteltünk a történelmi em-
lékhelyekkel, visszatértünk az 1886-ban
alapított **Székelykevére**.

Az idők folyamán innen is szerteszét vándor-
oltak a fiatalok, hogy boldogulásukat,
munkájukat – főleg Nyugat-Európában –
megtalálják. Jelenleg annyian vannak kül-
földön, amennyi az itthon maradt lakosság.
Mégis, minden évben hazatérnek augusztus
20-a környékén, hogy közösen ünnepeljenek,
találkozzanak soha meg nem tagadott
honfitársaikkal. A helyben maradtak közül
csaknem minden második család falusi vendéglátásból él.

Ellentétben Tóthfalual, ebben a faluban
van kocsmá, sőt, kocsmák utcája is! Falu-
ház, iskolai színpad, több vendéglő, nagy
szabadtéri rendezvényekkel, kulturális elő-
adásokkal, gasztronómiai napokkal, főző-
versenyekkel várja a látogatókat.

Bennünket is szívesen láttak délután, va-
csora előtt a Faluház tornácán és kertjében.
Gyerekeimnek megmutatás céljából végig
fényképeztem a hátsó udvarban kiállított,
rég, falusi közlekedési- és munkaeszközö-
ket, a hordós-, később tartályos tűzoltó sze-
keret, a kukoricagórét, a galambdúcot, a ke-
rekes kutat és a hosszú házban – eredeti bú-
torokkal és használati tárgyakkal – berende-
zett lakószobát (binnen bölcsőben fekvő al-
vó-babával és fából készült gyermek-etető
székkel), a konyhát (általam még ismert tűz-
hellyel, edényekkel, házi szöttesekkel, falv-
dőkkel, mosdó-sarokkal)

Székelykeve, paraszt szoba belső

A bevezető részben idéztem Tamási Áron
ismert mondatát „Azért vagyunk a vilá-
gon, hogy valahol otthon legyünk benne”.
Székelykeve lakói az idézetet így *folytat-
ták*: „Mi itt vagyunk, és maradunk – Honn.
1886–1996.” Nos, láttuk, komolyan gon-
dolják, hiszen hatalmas, feketére festett szé-
kely kapun át térhetnek meg végső nyughe-
lyükre, a temetőbe is.

Folytatjuk

Csak zenélni, mindig csak zenélni **rekordkísérletben Szenthelyi Miklós hegedűművész**

4 koncert – 10 óra

Kísérje Ön is végig a Magyar és GUINNESS Rekord megdöntését!

Rekordkísérlet időpontja:
2013. november 16-án, szombaton,
a koncertek kezdő időpontja:
12 óra, 14,30 óra, 17 óra, 19,30 óra
a Budapesti Kongresszusi Központban
– 1123 Budapest, Jagelló út 1-3.

2013. november 16-án, most már 5. alkalommal
ismét egy fantasztikus maratoni sorozattal várja a koncertlátogató közönséget

Szenthelyi Miklós Kossuth-díjas hegedűművész,
és a 25 éves fennállását ünneplő Magyar Virtuózok Kamarazenekar.

Műsoron: Haydn, Dvorak és Mendellsohn művei

A koncertsorozat sztárvendége: *Onczay Csaba* Kossuth-díjas csellóművész
Fellépő művészek: *Szenthelyi Judit* zongoraművész, *Kiss Gyula* zongoraművész,
Homoki Gábor hegedű- és brácsaművész és *Medveczky Ádám* karmester.

További információk: www.szenthelyimiklos.hu, www.magyarvirtuozok.hu

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület **székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

és a Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia Nyomda Kft.